

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ”

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

JAZZ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
“Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ ΡΕΤΡΟ ΣΤΗΝ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΗΧΟΥ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ
ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΚΙΘΑΡΑΣ ”

Ονοματεπώνυμο μεταπτυχιακού φοιτητή: Αλέξανδρος Μονιάκης

Διεύθυνση Μεταπτυχιακού Προγράμματος: Αναστασία Γεωργάκη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Αναστασία Γεωργάκη

Συνεργαζόμενος Διδάσκων στη Τζάζ Μουσική: Αντώνης Λαδόπουλος

ΑΘΗΝΑ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Η ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟ ΣΤΗΝ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΗΧΟΥ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΚΙΘΑΡΑΣ ”

Αλέξανδρος Μονιάκης

A.M.: 7569081900205

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αναστασία Γεωργάκη, Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ.

Χριστίνα Αναγνωστοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ.

Αρετή Ανδρεοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ.

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας νοιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Αναστασία Γεωργάκη για την συνεργασία και την βοήθεια της στην κατεύθυνση της εργασίας μου όπως και τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Αντώνη Λαδόπουλο. Θέλω να ευχαριστήσω επίσης τους υπόλοιπους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος “Μουσική Τεχνολογία Και Σύγχρονες Πρακτικές” και ειδίκευση “Jazz Μουσική και Αυτοσχεδιασμού με Νέες Τεχνολογίες” Δημήτρη Βασιλάκη, Γιάννη Μαλαφή Χριστίνα Αναγνωστοπούλου και Αρετή Ανδρεοπούλου για το διδακτικό τους έργο, καθώς και την βοήθεια τους σε τομείς της διπλωματικής μου εργασίας.

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία, εστιάζει στη διερεύνηση της ρετρό κουλτούρας στην σύγχρονη μουσική βιομηχανία αλλά και τον ρόλο της στην αισθητική και στην ερμηνεία της ηλεκτρικής κιθάρας. Αρχικά, θα αναλύσουμε το ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσης της ρετρό κουλτούρας και την δυναμική της στην μουσική βιομηχανία του σήμερα. Θα αναλύσουμε τον παράγοντα της τεχνολογίας και του διαδικτύου και την διαθεσιμότητα της πληροφορίας στους χρήστες. Παράλληλα, η αναβίωση παλαιότερων μέσων ακρόασης αλλά και καταγραφής ήχου αλλά και εικόνας αποτελεί σημείο των καιρών και αναπόσπαστο κομμάτι του τεχνολογικού εξοπλισμού των καλλιτεχνών. Στο δεύτερο μέρος, θα αναλυθούν οι τρόποι προσομοίωσης του ρετρό ήχου στην ηλεκτρική κιθάρα από έναν σύγχρονο μουσικό και οι δυνατότητες χρήσης του διαθέσιμου αναλογικού αλλά και ψηφιακού εξοπλισμού μέσω αυθεντικών συσκευών αλλά και σύγχρονων ψηφιακών προσομοιώσεων. Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναλύσουμε το περιεχόμενο και τους στόχους της παρουσίασης.

Abstract

The current research project aims into the further probe of the retro culture in the modern music industry as well as its role in the aesthetics and the interpretation of the electric guitar. At first, we analyze the general background of the formation of the retro culture and its impact in today's music industry. We will analyze the technological factor, the role of the internet as well as the availability of the information and material available in the users. Furthermore, the revival of older means of auditioning and recording of sound and image has been established as an integral part of the musicians' performance equipment. In the second part, we analyze the ways of simulation of the retro sound in the electric guitar from a modern musician as well as the capabilities of use for the analog and digital musical equipment using authentic gear or modern digital simulators. In the third chapter, we analyze the content and the goals of the presentation and the live performance part.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	7
----------------	---

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Η ρετρό κουλτούρα στον 21αι.....	9
1.2. Υπερπληροφορία και Υπερδιαθεσιμότητα	12
1.3 Ο ρόλος της τεχνολογίας	13
1.4 Ρεύματα και αισθητικές.....	15
1.5 Η θέση της τζαζ	17

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Η χρήση της τεχνολογίας στην παραγωγή ρετρό ήχου.....	20
2.1.1 Αναλογικός εξοπλισμός – Fender Deluxe Reverb.....	22
2.1.2 Κατασκευαστικά χαρακτηριστικά.....	25
2.1.3 Τεχνορομαντισμός.....	26
2.1.4 Η χρήση του ενισχυτή λυχνιών στην δισκογραφία.....	26
2.2 Ψηφιακός εξοπλισμός.....	27
2.2.1 Audio Plug in.....	28
2.2.2 Τεχνικά χαρακτηριστικά	28
2.2.3 Guitar Rig.....	29
2.2.4 Η χρήση του Guitar Rig στην δισκογραφία.....	31
2.3 VintageEffects/pedals.....	31
2.3.1 Η χρήση των πεταλιών εφέ στην δισκογραφία	34
2.3.2 Leslie speaker.....	34
2.3.3 Σύγχρονες προσομοιώσεις και πρακτικές.....	35

Κεφάλαιο 3^ο

3.1. Ανάλυση παρουσίας.....	36
3.2 Wayne Shorter - Footprints.....	37
3.3 Miles Davis – Nardis.....	45

Κεφάλαιο 4^ο

4. Συμπεράσματα.....	51
5. Βιβλιογραφία.....	53

Εισαγωγή

Όσο η τεχνολογία εξελίσσεται, παράλληλα συμπαρασέρνει και την μουσική εξέλιξη. Νέες τεχνολογίες στην παραγωγή ήχου, στην ηχογράφηση στο στούντιο, στην μίξη και το μάστερ, αλλά και στο performance κάνουν συνεχώς την εμφάνιση τους στον χώρο της μουσικής βιομηχανίας. Παράλληλα με όλα αυτά παρατηρείται μια σύγχρονη τάση προς την ρετρό αισθητική. Όροι όπως «ρετρό», «vintage» αλλά και η «νοσταλγία», αποτελούν πυλώνες της σημερινής παραγωγής μουσικής. Η ανακύκλωση ιδεών περασμένων δεκαετιών, σε συνδυασμό με τον μοντέρνο ήχο και την μοντέρνα μουσική είναι τα δομικά στοιχεία που διαμορφώνουν το προφίλ της vintage κουλτούρας.

Παράλληλα βλέπουμε την ρετρό προσέγγιση να εμφανίζεται στην πλειονηφία των ειδών μουσικής όπως και η τζαζ. Η τζαζ έχει καταφέρει να επιβιώσει πολλές δεκαετίες. Από την κυριαρχία της στις προτιμήσεις του κοινού τις δεκαετίες του 1920 και 1930 ως την σημερινή της μοντέρνα μορφή, καταφέρνει να είναι επίκαιρη και δημιουργική. Παράλληλα αποτελεί κομμάτι επιρροής, [ειδικά οι παλαιότερες ηχογραφήσεις (1930-1970)] τόσο άμεσα όσο και έμμεσα της μουσικής βιομηχανίας και της ρετρό κουλτούρας. Συγκεκριμένα, μέρος του ρετρό ήχου αποτελεί τόσο η άμεση χρήση δειγμάτων (samples) της τζαζ σε μοντέρνα είδη που θα αναλυθούν παρακάτω, όσο και η έμμεση επιρροή κυρίως στο αισθητικό κομμάτι προσέγγισης του ήχου, αλλά και χρήσης παλαιότερων μέσων παραγωγής ήχου (μικρόφωνα, ενισχυτές κτλ.) η και προσομοιώσεων τους σε ηλεκτρονική μορφή μέσα στο studio. Παράλληλα πιο σύγχρονα είδη όπως η jazz rap ή η Lo-Fi έχουν καθιερωθεί σαν δημοφιλή παράγωγα είδη της τζαζ (sub-genres).

Η διαδεδομένη αισθητική του vintage ήχου την τελευταία δεκαετία εγείρει μερικά ερωτήματα προς μελέτη που θα εξεταστούν

- Γιατί υπάρχει η τάση ανακύκλωσης του παλιού ήχου και δανεισμού στοιχείων από προγενέστερες κουλτούρες;
- Γιατί ο vintage ήχος και έχει γίνει τόσο δημοφιλής;
- Ποιος ο ρόλος της τζαζ στην ρετρό κουλτούρα;

- Πώς ο vintage ήχος μπορεί να αναπαραχθεί σε επίπεδο guitar/musical performance με αναλογικό εξοπλισμό;
- Πώς ο vintage ήχος μπορεί να δημιουργηθεί και χρησιμοποιηθεί με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα;

Επομένως ο απώτερος σκοπός της εργασίας είναι να αναδείξει τις ανάγκες της μουσικής βιομηχανίας να γεμίσει τα δημιουργικά κενά της μέσω της ανακύκλωσης και μίξης προπερασμένων μουσικών ιδεών (musical blending). Τα αισθητικά κριτήρια που ορίζουν το ρετρό και το vintage, καθώς και την παραγωγή του μέσα στο στούντιο αλλά και την ανταπόκριση των μουσικών και του κοινού. Παράλληλα από την πλευρά της παραγωγής ήχου, θα αναφερθούν παραδείγματα τόσο αναλογικού όσο και ψηφιακού εξοπλισμού που συμμετέχουν στην παραγωγή ήχου του ρετρό.

Τέλος το κομμάτι της παρουσίασης, θα βασιστεί στην ανάδειξη κοινών στοιχείων της μοντέρνας μουσικής προσέγγισής της τζαζ, συνδυασμένη με τον vintage ήχο. Πώς ένα μοντέρνο κομμάτι μπορεί να αναπαραχθεί σε συγκεκριμένο ενορχηστρωτικό αλλά και ηχητικό πλαίσιο (χρήση κατάλληλου εξοπλισμού) με σκοπό την ανάδειξη του ρετρό χαρακτήρα του και κατ' επέκταση την αναπαραγωγή του ήχου αυτού σε επίπεδο live performance.

Λέξεις κλειδιά: vintage, ρετρό, νοσταλγία, studio production, jazz, τεχνορομαντισμός, Lo-Fi, Hip – Hop, jazz-rap.

Κεφάλαιο 1^ο

Η ρετρό κουλτούρα στον 21αι.

Η ρετρό αισθητική δεν αποτελεί κάτι καινούργιο. Η έννοια του ρετρό εισάχθηκε στις αρχές του 1960 . Η επιρροή της αισθητικής του ρετρό υπάρχει δηλαδή παράλληλα με την τεχνολογική άνθιση, ιδιαίτερα στην μουσική βιομηχανία, των τελευταίων 60 χρόνων. Προκειμένου να εισχωρήσουμε στις ρετρό τεχνικές επεξεργασίας ήχου αναγκαία προϋπόθεση είναι να καταλάβουμε το ευρύτερο περιβάλλον δημιουργίας της ρετρό κουλτούρας. Γιατί υπάρχει η τάση ανακύκλωσης του παλιού ήχου και δανεισμού στοιχείων από προγενέστερες κουλτούρες; Αρχικά πρέπει να εξετάσουμε το γιατί υπάρχει αυξημένη δημοτικότητα παλαιότερης μουσικής στους νέους του σήμερα [Guffey, 2006] .

Σύμφωνα με την Jean Hogarty (2019), προκύπτουν κάποιες βασικές κατηγορίες που η ανάλυση μπορεί να γίνει πιο διεξοδική.

- Η φύση και οι ιδιαιτερότητες της μουσικής του 21αι.
- Οι τάσεις και μόνες συμπεριφοράς που δημιουργούνται στους νέους.

Όπως θα αναλυθεί παρακάτω και τα δύο σημεία έχουν δημιουργήσει το ιδανικό πλαίσιο άνθισης της ρετρό κουλτούρας.

Ξεκινώντας την ανάλυση από ένα ευρύτερο πλαίσιο, ο σύγχρονος τρόπος ζωής, ειδικά στα αστικά κέντρα που ανέκαθεν ιστορικά έχουν αποτελέσει το επίκεντρο των μουσικών ζυμώσεων και της άνθισης νέων ειδών μέσω των πειραματισμών, έχει υποστεί τεράστιες αλλαγές. Η ζωή στην πόλη έχει αδιαμφισβήτητα ακριβύνει σε πολύ σημαντικό βαθμό και η διαβίωση ειδικότερα για νέους ανθρώπους που βρίσκονται στο ξεκίνημα της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας έχει αντίστοιχα δυσκολέψει. Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, οι νεότερες γενιές (δεκαετία 1990 και έπειτα), έχουν πολύ λιγότερο χρόνο, χρήμα και διάθεση για πειραματισμούς στον ήχο. Η ζωή τρέχει γρήγορα και ο σύγχρονος μουσικός θα θέσει ως προτεραιότητα τις επαγγελματικές δουλειές και ασχολίες σχετιζόμενες με μουσική, που θα του αποφέρουν άμεσο εισόδημα. Πρόβες και πειραματισμοί αποτελούν πλέον μία πολυτέλεια ειδικά σε πιο μεγάλες και παραγωγικές για τους μουσικούς ηλικίες.

Αποτέλεσμα είναι η μουσική κοινότητα των αστικών κέντρων αποτελούμενη ως επί το πλείστο από την μεσαία τάξη, να έχει ομογενοποιηθεί και η αυθεντικότητα και δημιουργικότητα που απαιτούνται για την δημιουργία νέων ειδών να είναι πλέον σπάνιες αρετές. Όπως παρατηρούμε και από τα μεγαλύτερα μουσικά κέντρα, όπως το παράδειγμα της Νέας Υόρκης, η μουσική του σήμερα είναι ένα αποτέλεσμα μουσικής και πολιτιστικής σύμμιξης (musical και cultural blending), το οποίο σαν βάση έχει την ανακύκλωση και ανάμιξη διάφορων μουσικών ειδών και ιδεών από διάφορα μέρη του πλανήτη [Brennan, 2017]. Χαρακτηριστικό το οποίο επεκτείνεται από την pop και εμπορική μουσική μέχρι και την τζαζ. Συγκεκριμένα στην τζαζ αποτέλεσμα της σύμμιξης έχει αποτελέσει η σύνθεση μιας world music σκηνης, αποτέλεσμα των προαναφερθέντων κοινωνικών καταστάσεων. Επομένως προσπαθώντας να απαντήσουμε στο τι ωθεί τους νέους στην μουσική του χθες μια πιθανή απάντηση είναι η αναποτελεσματικότητα του σύγχρονου τρόπου ζωής, κυρίως των μουσικών, να επικεντρωθούν στον πειραματισμό που θα έχει ως αποτέλεσμα την διάνθιση διαφορετικών αλλά και καινούργιων μουσικών ειδών.

Ισχυρό σύμμαχο των νέων στην ενασχόληση τους με τον ρετρό ήχο και κουλτούρα έχουν παίξει σίγουρα η μόδα αλλά και η τεχνολογία τα οποία επικοινωνούν σαν συγκοινωνούντα δοχεία. Όλα τα παραπάνω προκύπτουν από έναν κοινό παράγοντα που είναι το πολύ εμπορικό αίσθημα της νοσταλγίας. Σύμφωνα με την Laura Marks (2002) η «αναλογική»¹ νοσταλγία, μπορεί να περιγραφεί ως μια τάση αισθητικής προτίμησης για τα τεχνικά προβλήματα και ατέλειες της προγενέστερης αναλογικής καταγραφής γεγονότων (εικόνα, ήχος). Παρατηρούμε για παράδειγμα σε πολλά σύγχρονα μουσικά βίντεο, όπου αντίστοιχα προβλήματα δεν εντοπίζονται, χάριν στον ψηφιακό εξοπλισμό, να προθέτονται θόρυβοι και ήχοι ή παράσιτα τόσο στην εικόνα όσο και στον ήχο σε μια προσπάθεια ψηφιακής αντιγραφής των αναλογικών συσκευών καταγραφής εικόνας και ήχου. Το οξύμωρο της συγκεκριμένης αισθητικής είναι η ψηφιακή προσέγγιση που υπάρχει. Έχουμε δηλαδή ανακύκλωση και προσπάθειες «ανακατασκευής» αναλογικών πρακτικών παλαιότερων εποχών, αλλά με εντελώς μοντέρνα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα τα οποία δεν είχαν καν χρησιμοποιηθεί τις παλαιότερες εποχές και τα οποία μάλιστα έχουν βελτιώσει την πλειοψηφία των ποιοτικών χαρακτηριστικών των συσκευών και έχουν ελαττώσει ή και εξαλείψει τεχνολογικές

¹ Ως «αναλογική» περιγράφεται η νοσταλγία για τεχνολογικές πρακτικές αναλογικού εξοπλισμού όπως τα βινύλια ή αναλογικές φωτογραφικές συσκευές.

ατέλειες προηγούμενων συσκευών και μηχανημάτων. Αντίστοιχα παραδείγματα αποτελούν τόσο τα φίλτρα ωραιοποίησης φωτογραφιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Instagram), όσο και οι ψηφιακοί προσομοιωτές παλαιότερων ενισχυτών και οργάνων (VST Plugins, όπως θα εξετάσουμε στο 2^ο κεφάλαιο) [Marks , 2002].

Η λέξη κλειδί είναι ο αγγλικός όρος: «anemoia» πολλές φορές αναγραφόμενος και με κενά ενδιάμεσα από τους λατινικούς χαρακτήρες (a n e m o i a). Ο όρος αυτός περιγράφει το οξύμωρο αίσθημα νοσταλγίας που μπορεί να νοιώσει ένα άτομο για εποχές ή γεγονότα τα οποία δεν έζησε ποτέ. Δηλαδή μέσω ενός πολύ δυνατού και εμπορικού συναισθήματος όπως η νοσταλγία ένας νέος μπορεί να νοιώσει μια εσωτερική σύνδεση με την μουσική των 60s, 70s και 80s. Πως η τεχνολογία όμως συνδέεται με τα παραπάνω;

Αρχικά, γνωστοί καλλιτέχνες του παρελθόντος, καλλιτέχνες που υπήρξαν καινοτόμοι και μπροστά από την εποχή τους, καταφέρνουν ακόμα και δεκαετίες μετά να είναι επίκαιροι. Αντίθετα με την συνταγή επιτυχίας τους των προηγούμενων χρόνων, πλέον οι δουλειές τους δεν είναι νέες οι καινοτόμες αλλά βασίζονται στην αναβίωση του παλιού. Χαρακτηριστικό το οποίο δεν είναι καινούργιο καθώς πειραματισμοί σύμμειξης μεταξύ εδραιωμένων ειδών (τζαζ-ροκ/φανκ) είχαν γίνει και στο παρελθόν [Kamin, 1975]. Πλέον όμως η εμπορικότητα και προώθηση έχουν δώσει αυξημένη βαρύτητα στο ρετρό. Επετειακές περιοδείες προσομοιώσεις παλαιότερων, επετειακά άλμπουμ ακόμα και live εμφανίσεις καλλιτεχνών που δεν είναι εν ζωή μέσω ψηφιακών προσομοιώσεων καταφέρνουν να βρίσκονται σε υψηλότατα επίπεδα εμπορικής αξίας [Perchard, 2011]. Παρατηρούμε δηλαδή από τους ίδιους τους καλλιτέχνες και τις εταιρίες μια τάση ανακύκλωσης υλικού και ιδεών. Μια οπτική που φαντάζει σαν μονόδρομος σε μια εποχή όπου δεν δημιουργούνται νέα μαζικά είδη. Ένα είδος μουσικής δεν πρεσβεύει μόνο έναν ξεχωριστό ήχο. Είναι το αποτύπωμα μιας ολόκληρης γενιάς και των κοινωνικοπολιτικών της χαρακτηριστικών τα οποία μοιράζεται και εκφράζει από κοινού [Hogarty, , 2019]. Ακόμα και μόλις η κυριαρχία ενός είδους ή μιας γενιάς φθίνει στο πέραςμα του χρόνου, η κουλτούρα της θα συνεχίσει να υπάρχει μέσω των ηχογραφήσεων και των ντοκουμέντων.

1.2.Υπερπληροφορία και Υπερδιαθεσιμότητα

Βασικό ρόλο στην δημοτικότητα του ρετρό έχει διαδραματίσει αν μη τι άλλο η τεχνολογία. Συγκεκριμένα, επίκεντρο της ανάλυσης του συγκεκριμένου θέματος θα αποτελέσει η υπερβολική διαθεσιμότητα πληροφορίας που υπάρχει πλέον κυρίως μέσω του διαδικτύου. Πως αυτή η αφθονία πληροφοριών έχει γεννήσει και συντηρήσει την ρετρό ζήτηση ; Τα τελευταία χρόνια για πρώτη φορά μέσω της χρήσης του διαδικτύου το δυναμικό κοινό της μουσικής βιομηχανίας, το οποίο αποτελούν οι νέοι, μπορεί να έχει πρόσβαση σε ατελείωτες πηγές μουσικής. Αυτό από μόνο του είναι ικανό να δημιουργήσει δύο βασικές τάσεις

- Την αναθέρμανση ενδιαφέροντος για παλαιότερα είδη μουσικής
- Την επιβράδυνση ή αναστολή παραγωγής νέων ειδών μουσικής λόγω της έλλειψης επικέντρωσης σε συγκεκριμένο στόχο.

Με την εξαίρεση κάποιων υπό-ειδών όπως η grime, dubstep κ.α. (παράγωγων μεγαλύτερων ειδών όπως η hip – hop, electronic music κτλ.) , η μουσική του σήμερα φαντάζει σαν αποτέλεσμα μίας τεράστιας μουσικής και ηχητικής σύμμειξης (musical blending). Παράλληλα πλήθος από covers, cover bands και retro bands έχουν γεμίσει τις πλατφόρμες μουσικής και προωθούνται μέσω των προτεινόμενων λιστών στις ίδιες. Σύμφωνα με τον Fredric Jameson (1984), η καλλιτεχνική απομίμηση (pastiche), είναι αποτέλεσμα ενός καλλιτεχνικού λήθαργου και της αποτυχίας της τωρινής γενιάς να αποτυπώσει το παρόν αλλά και να οραματιστεί το μέλλον. Έτσι η καλλιτεχνική απομίμηση, κυριαρχεί παίρνοντας «νεκρά» είδη μουσικής. Στην συνέχεια τα αναβιώνει εν μέρει αφού πρώτα τα αποκεντρώσει από την εποχή τους και τα χωρίσει σε ηχητικά και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά από τα οποία επιλέγει ορισμένα στοιχεία φτιάχνοντας ένα κολλάζ ήχων και ιδεών χωρίς ξεκάθαρη ταυτότητα [Hemming, 2008]. Επομένως η τάση αναθέρμανσης και ανακύκλωσης του ενδιαφέροντος παλαιότερων μουσικών ιδεών είναι ένα αποτέλεσμα της νοσταλγίας σε συνδυασμό με την υπερπληροφορία μουσικής από το διαδίκτυο. Σημαίνει αυτό πως η δημιουργία νέων ειδών έχει τελειώσει και το ρετρό ήρθε για να μείνει;

Βασικό ρόλο θα διαδραματίσει η χρήση της πληροφορίας. Όπως αναφέραμε ο όγκος πληροφορίας που υπάρχει στο διαδίκτυο είναι μαζικός και υπεράριθμος συγκριτικά με το τι μπορεί ο άνθρωπος μεμονωμένα, αλλά και στο ευρύτερο πλαίσιο μιας ολόκληρης γενιάς, να απορροφήσει και στην συνέχεια να μετατρέψει μουσικά σε κάτι νέο και δημιουργικό. Αρχικά, η καταναλωτική εποχή που ζούμε και πιο συγκεκριμένα στον τομέα της πληροφορίας είναι κάτι νέο για τον άνθρωπο. Οι ηλεκτρονικές συσκευές που χρησιμοποιούμε έχουν γίνει προέκταση της καθημερινότητάς μας επιζητώντας συνέχεια την προσοχή μας. Παράλληλα το πλήθος αλλά και το εύρος του περιεχομένου του διαδικτύου είναι αμέτρητο. Τον ίδιο χώρο σε μια πλατφόρμα μπορεί να μοιράζονται ο Charlie Parker με τον Eminem. Η νέα γενιά περνάει παραγωγικό χρόνο της ημέρας στο να παρακολουθεί και να καταναλώνει έτοιμη πληροφορία ή και γνώση έχοντας ως αποτέλεσμα λιγότερο χρόνο για να πειραματίζεται και συνεπώς να παράγει. Να παράγει κάτι δικό της απαγκιστρωμένο από άμεσες επιρροές ή και στενές απομιμήσεις προηγούμενων γενιών. Δυστυχώς η τεχνολογική εξέλιξη και η ραγδαία αύξηση του όγκου πληροφοριών είναι αντιστρόφως ανάλογη με την λειτουργία του ανθρώπινου εγκεφάλου και τις ταχύτητές που μπορεί να απορροφήσει πληροφορία ή και να εξελίξει την μουσική του. Σαν αποτέλεσμα, η νοσταλγία και η ρετρό έξαρση λειτουργούνε σαν τείχη προστασίας στα υπεράριθμα ερεθίσματα [Hogarty, , 2019] .

1.3 Ο ρόλος της τεχνολογίας

Σύμφωνα με τον Mark Fisher [2011] εκτός από την αφθονία της πληροφορίας σημαντικό ρόλο στην στασιμότητα της μουσικής εξέλιξης έχει παίξει η διαχρονικότητα που δίνει το διαδίκτυο στις πηγές του. Πολύ απλά το γεγονός πως τίποτα δεν «πεθαίνει». Αναλυτικότερα, η μονιμότητα που μπορεί να δώσει το διαδίκτυο σε ένα αρχείο του και πιο συγκεκριμένα σε ένα μουσικό αρχείο, μπορεί να θεωρηθεί σαν μια πηγή γνώσης και ακρόασης. Παράλληλα όμως η μονιμότητα μπορεί να δημιουργήσει και μια ανάλογη στασιμότητα. Η λογική της προόδου στην τέχνη είναι άμεσα συνδεδεμένη με την φυσική κίνηση των πραγμάτων από την τάξη στην αταξία. Τα είδη και οι τάσεις γεννιούνται, γιγαντώνουν το κοινό τους, μετέπειτα φτάνουν σε μια κορύφωση όπου μοιραία ξεκινάει η πτώση όπου και δίνεται ο απαιτούμενος χώρος για να ακμάσει το επόμενο

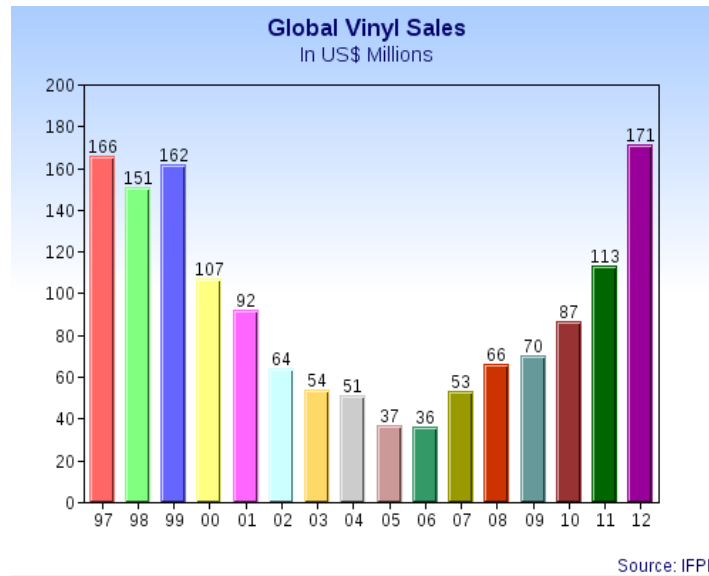
καλλιτεχνικό είδος. Παράλληλα, η τεχνολογική πρόοδος έχει επηρεάσει σε μέγιστο βαθμό και τον τρόπο που φτιάχνουμε μουσική.

Σημαντικότατο ρόλο στην προώθηση και γιγάντωση του ρετρό στην αγορά, όπως είναι λογικό, έχει η τεχνολογία. Εκτός από το κομμάτι του διαδικτύου που αναλύθηκε προηγουμένως, παράλληλα με την ρετρό κουλτούρα, υπάρχει μια αναβίωση παλαιότερων μουσικό-τεχνολογικών συσκευών. Τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί η αναβίωση του βινυλίου. Εκτός από την ακρόαση παλαιότερων επιτυχιών η την διαδικασία μίμησης ρετρό ήχων στο στούντιο ή στο live performance, μέρος της ρετρό κουλτούρας αποτελεί και η μίμηση του περιβάλλοντος ακρόασης.

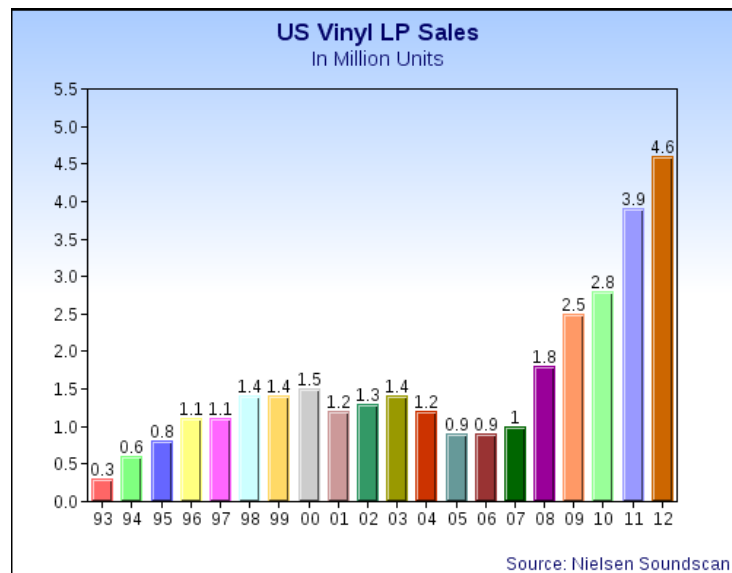
Κάπως έτσι το βινύλιο εκτός από την αδιαμφισβήτητη κορυφαία αναλογική ποιότητα του ήχου του, δημιουργεί και μια συγκεκριμένη vintage ατμόσφαιρα που το συνοδεύει. Η διαφορά της ακρόασης μέσω βινυλίου δεν στοχεύει μόνο στον ήχο αλλά στην ευρύτερη αισθητική και περιβάλλον του χώρου ακρόασης. Μια αισθητική που απαιτεί την δική της διαδικασία καθώς η χρήση του Πικάπ απαιτεί μια συνεχή ενασχόληση του εκάστοτε χρήστη κατά την διαδικασία της ακρόασης ενώ το περιβάλλον ακρόασης δεν μπορεί να είναι το αυτοκίνητο ή ο χώρος εργασίας αλλά το σπίτι. Παράλληλα όσο τα πιο διαδεδομένα μέσα ακρόασης έχουν χαμηλή ποιότητα ήχου, τόσο πιο ποιοτικά μέσα όπως το βινύλιο θα μπορούν να συνεχίζουν να ξεχωρίζουν για τον ίδιο ακριβώς ρόλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός πως το κινητό τηλέφωνο απευθείας μέσω των ηχείων κατασκευής του αποτελεί το νούμερο ένα μέσο ακρόασης για τους νέους. Ακόμα όμως και αν το μέσο ακρόασης είναι ποιοτικότερο (ηχεία, στερεοφωνικό σύστημα) οι πλατφόρμες ακρόασης επιτρέπουν μέχρι ένα συγκεκριμένο επίπεδο ευκρίνειας (Kbps) και έντασης (LUFS) στους απλούς συνδρομητές² που αποτελούν και την πλειοψηφία, ιδιαίτερα στις νεαρότερες ηλικίες (14-20). (Παρακάτω αναγράφονται οι προεπιλεγμένες τιμές των Kbps για τους απλούς συνδρομητές στις πιο δημοφιλείς πλατφόρμες³).

² Τα premium πακέτα περιλαμβάνουν και επιλογές για ακρόαση και λήψη αρχείων και σε 320 Kbps.

³ Youtube – 128 Kbps, Spotify – 160 Kbps, Apple Music – 256 Kbps

Εικ.1 – Πίνακας καταγραφής πωλήσεων βινυλίου σε παγκόσμια κλίμακα (1997 – 2012)

Εικ.2 – Πίνακας καταγραφής πωλήσεων βινυλίου (LP) στις Η.Π.Α 1993-2012

1.4 Ρεύματα και αισθητικές

Πώς η ρετρό κουλτούρα έχει επηρεάσει τους μουσικούς; Σχετικά με το κομμάτι της αγοράς και της καλλιτεχνικής προσέγγισης (στο κομμάτι της ηχογράφησης/στούντιο θα επεκταθούμε στο 2^ο κεφάλαιο), παρατηρούμε τρία ρεύματα:

- Νέους καλλιτέχνες αποκλειστικά προδιδόμενους στον ρετρό ήχο και κουλτούρα.

- Παλαιότερους καλλιτέχνες που επηρεάζονται από το ρετρό και εισάγουν αντίστοιχα στοιχεία στην μουσική τους η ανακυκλώνουν παλαιότερες επιτυχίες τους.
- Την χρήση συγκεκριμένου αναλογικού και ψηφιακού εξοπλισμού (2^ο κεφάλαιο)

Παραδείγματα όπως οι Parcels, είναι χαρακτηριστικά της μοντέρνας έκδοσης του ρετρό. Από το ντύσιμο, την στιλιστική προσέγγιση, τις φωτογραφίες και τα video clips, είναι ξεκάθαρο πως η ρετρό μουσική μπορεί να σταθεί αυτούσια και να δημιουργήσει και ποιοτικό αποτέλεσμα. Η μουσική αντίστοιχων καλλιτεχνών στοχεύει στην νοσταλγία και την ωραιοποίηση παλαιότερων εποχών και καταστάσεων (π.χ. τρόπων ψυχαγωγίας και διασκέδασης). Παράλληλα όμως οι συνθέσεις έχουν να αναδείξουν κάτι νέο και μοντέρνο. Στην συγκεκριμένη αλλά και σε αντίστοιχες περιπτώσεις λοιπόν, το αισθητικό αποτέλεσμα κρίνεται επιτυχημένο.

Την ίδια στιγμή παλαιότεροι καλλιτέχνες επηρεασμένοι από την ρετρό κουλτούρα, θα εισάγουν αντίστοιχα στοιχεία στην μουσική τους. Πολλά τραγούδια περασμένων δεκαετιών περιείχαν είτε αρκετά θρησκευτικά στοιχεία ή τολμηρούς για την εποχή στίχους καθώς και περιεχόμενο που απευθυνόταν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες [Sharon, C., 1973]. Ως αποτέλεσμα τα πλαίσια απήχησης πολλών καλλιτεχνών περιορίζονταν. Σήμερα, η αφθονία στιλιστικών επιρροών μπορεί να απευθυνθεί πλέον σε πολύ μεγαλύτερα μέρη του πληθυσμού ιδιαίτερα από την στιγμή που αναχρονιστικές απόψεις και περιορισμοί τείνουν να εξαλειφθούν. Η χρήση samples δεν είναι κάτι νέο, αλλά πλέον εκτός από την hip-hop το παρατηρούμε έντονα σε όλα τα είδη της μουσικής. Ταυτόχρονα επανακυκλοφορίες ή εορταστικές επανεκδόσεις παλιών άλμπουμ και επιτυχιών καθώς και επετειακές περιοδείες είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά της επιρροής του ρετρό ακόμα και σε καλλιτέχνες που βάσισαν την καριέρα τους στην αυθεντικότητα, τον πειραματισμό και στην δημιουργία νέων μουσικών ιδεών (πχ Pink Floyd).

Η διαδικασία της ανακύκλωσης ή επανέκδοσης παλαιότερων μουσικών προϊόντων (reissue), δημιουργεί μια γεφύρωση μεταξύ εποχών η οποία στην μετάφραση της στην σημερινή εποχή έχει αρκετές ατέλειες και ελλείψεις και αλλοιώνει πολιτισμικά τον ρόλο που είχαν συγκεκριμένοι καλλιτέχνες στις εποχές της ακμής τους, είτε ωραιοποιώντας και εξιδανικεύοντας καταστάσεις,

είτε απαξιώνοντας άλλες. Κυκλοφορίες δίσκων συλλογών επιτυχιών ενός συγκροτήματος για παράδειγμα, απαξιώνει την αξία που μπορεί να είχαν τα συγκεκριμένα τραγούδια μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο ενός άλμπουμ και περιορίζει την οντότητα καλλιτεχνών σε συγκεκριμένες επιτυχίες. Μήπως είναι καιρός οι νέες ιδέες να υποστηριχτούν και με την πάροδο του χρόνου να κυριαρχήσουν στην επόμενη μέρα της μουσικής σκηνής [Bottomley Andrew, 2016] ;

1.5.Η θέση της τζαζ

Μέσα στην φρενίτιδα ενθουσιασμού που καταλήγει στην ανακύκλωση παλαιότερων ειδών της μουσικής βιομηχανίας, δεν θα μπορούσε να απουσιάζει η τζαζ. Ένα είδος που για όσο κυριάρχησε τις δεκαετίες 1920-40 εκτός από την εντυπωσιακή μουσική του, παράλληλα επηρέασε τον τρόπο που ο κόσμος διασκέδαζε και χόρευε, ντυνόταν συμπεριφερόταν ή και μιλούσε [Spring, , 1997]. Η τζαζ άφησε πίσω της δηλαδή πολύ μεγάλο υλικό το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί σήμερα στα πλαίσια του ρετρό.

Εκτός από τις φανερές επιρροές της τζαζ στην ρετρό μόδα και το συγκεκριμένο στυλ (ρουχισμός, αισθητική κτλ.) που την συνοδεύει παρατηρούμε τάσεις και στην μουσική παραγωγή κυρίως σε δύο τομείς:

- Από την τεχνολογική μεριά την χρήση μουσικών samples (Guru – Jazzmataz) Robert Glasper, Christian Scott κ.ά.) στην ίδια την τζαζ αλλά κυρίως σε σύγχρονα μουσικά είδη (hip-hop, lo-fi).
- Τις συμμετοχές τζαζ μουσικών σε μοντέρνα μουσικά είδη αλλά και την αναβίωση ειδών και στυλ του παρελθόντος.

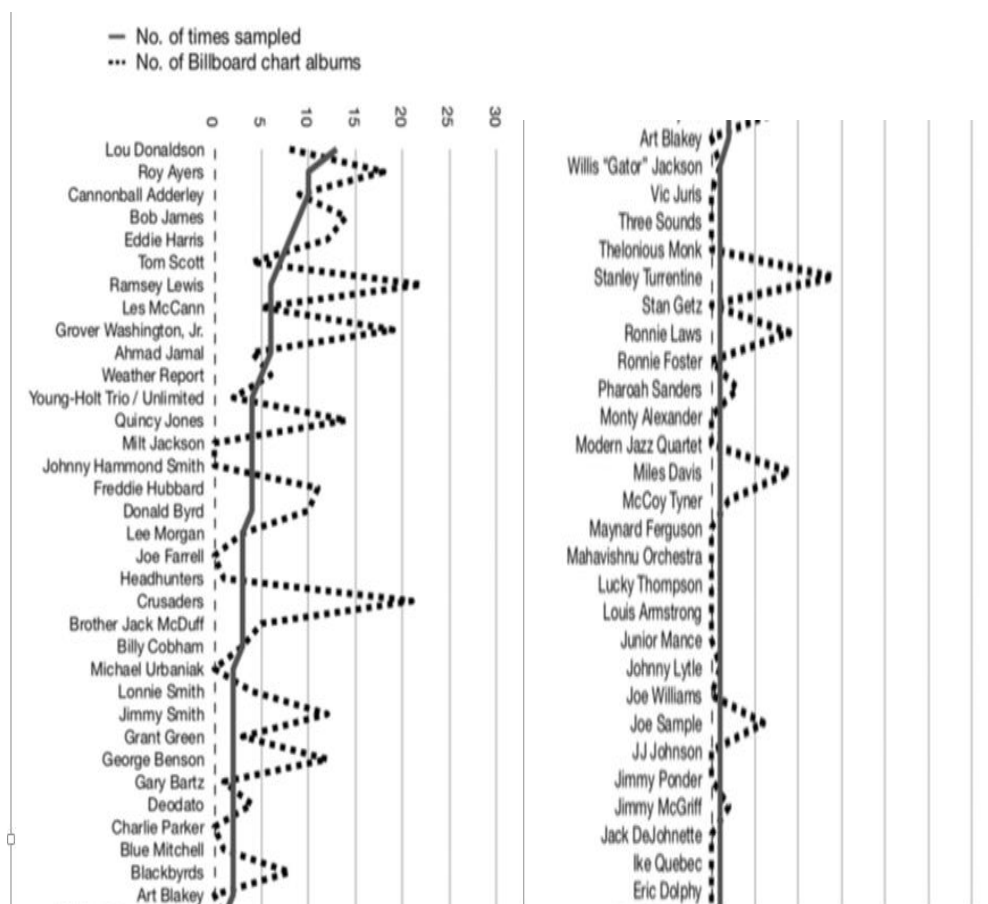
Στην πρώτη περίπτωση, παρατηρούμε δύο δεδομένα που διαμόρφωσαν αυτήν την επιτυχημένη ανάμιξη στοιχείων μεταξύ της τζαζ και της hip-hop μουσικής. Αρχικά το κοινό που αποτέλεσε την βάση τόσο της τζαζ όσο και της hip-hop μουσικής και κουλτούρας στις απαρχές τους (δεκαετίες 1920 και 1980 αντίστοιχα), αποτελούταν στην βάση του από αφροαμερικανούς. Κάτι το οποίο δικαιολογεί την καλλιτεχνική ταύτιση που υπάρχει σήμερα μεταξύ δύο φαινομενικά διαφορετικών ειδών (βάσει των μουσικών τους χαρακτηριστικών). Κατά δεύτερον, η εξέλιξη της

τεχνολογίας στον βαθμό του sampling παράλληλα με την ρετρό κουλτούρα και τις πρακτικές αναβίωσης παλαιότερων μουσικών ηχογραφήσεων. Ένα στοιχείο και των δύο μουσικών ειδών (εντονότερη η παρουσία του sampling είναι αδιαμφισβήτητη στην hip –hop) μπορεί να θεωρηθεί σαν εργαλείο σύνδεσης δύο γενιών καθώς έχει όλα τα μοντέρνα χαρακτηριστικά για να συναρπάσει έναν νέο, ενώ παράλληλα μέσω του sampling πολλά μουσικά χαρακτηριστικά είναι γνώριμα και αρεστά και στις μεγαλύτερες γενιές [Perchard, 2011].

Η τζαζ λοιπόν εύκολα στέκεται κάπου στην μέση των δύο περιπτώσεων. Αφενός λόγω της σύνδεσης της με την αφροαμερικάνικη κουλτούρα και αφετέρου λόγω των ατελείωτων δυνατοτήτων της στο sampling με άπειρες διαθέσιμες μελωδικές γραμμές, ρυθμικά και φωνητικά να είναι απολύτως ταιριαστά για την hip-hop [DeVeaux, 1991]. Όπως είναι φανερό και στο σχεδιάγραμμα παρακάτω το sampling μουσικών της τζαζ έχει συμβεί σε πολύ μεγάλο βαθμό με γνωστές επιτυχίες μάλιστα να δημιουργούνται με αυτόν τον τρόπο [Perchard, 2011]. Όπως και στο παράδειγμα του ποπ/ροκ συγκροτήματος των Parcels, η επιτυχία της σύμμιξης της τζαζ με άλλα μουσικά είδη όπως η χιπ-χοπ κρίνεται επιτυχημένη. Δεν είναι μόνο η εμπορική επιτυχία που κρίνει το παραπάνω συμπέρασμα αλλά η ικανότητα της σύμμιξης να παράγει πρωτότυπο ήχο και καλής ποιότητας μουσική εναρμονίζοντας αισθητικά τις διαφορετικές κατευθύνσεις της.

Η χρήση των samples προερχόμενα από την τζαζ μουσική έχει οδηγήσει στην καθιέρωση ενός νέου υπό-είδους, αυτό της «jazz rap», το οποίο συγκεκριμένα αποτελεί μία από τις πιο δημοφιλείς κατηγορίες hip-hop στις μεγάλες πλατφόρμες αναπαραγωγής μουσικής όπως το Spotify. Με συγκεκριμένους παραγωγούς και καλλιτέχνες μάλιστα να ειδικεύονται εκεί. Παράλληλα πολλοί τζαζ μουσικοί όπως οι Ron Carter, Donald Byrd, Lonnie Liston Smith, Herbie Hancock, Brandford Marsalis κ.ά. έχουν συμμετοχές σε ηχογραφήσεις της hip-hop με το αποτέλεσμα να είναι εξαιρετικό και απολύτως ταιριαστό στην πλειοψηφία των περιπτώσεων [Anbar, 2016]. Η ρετρό κουλτούρα και μοντέρνα αισθητική εκτός από την χρήση δειγμάτων ήχου vintage ηχογραφήσεων (π.χ. του Rudy Van Gelder με την εταιρία Blue Note - 1953/1967) προκύπτει και από την μοντέρνα προσέγγιση των νέων καλλιτεχνών. Συχνά ο στίχος στις αντίστοιχες περιπτώσεις είναι νοσταλγικός με αναφορές σε γεγονότα και καταστάσεις περασμένων εποχών

και παιδικής ηλικίας (Common- Ressurrection). Αυτή η αρμονική συνύπαρξη αναδεικνύει λοιπόν μια πιο ουσιαστική σύνδεση μεταξύ των ειδών αλλά και την θέση της τζαζ στην ρετρό κουλτούρα.

Εικ. 3 – Πίνακας καταγραφής χρήσης δειγμάτων (sampling), καλλιτεχνών που βρέθηκαν στα charts του billboard.

Κλείνοντας το πρώτο κεφάλαιο, οι απαντήσεις στα αρχικά ερωτήματα που τέθηκαν όπως προκύπτει είναι ένας συνδυασμός παραγόντων που διαμορφώνει την ισχυρή θέση αλλά και ζήτηση του ρετρό στοιχείου στην μουσική. Τόσο στο κομμάτι της παραγωγής ήχου όσο και στην ευρύτερη αισθητική και κουλτούρα της αντίστοιχης βιομηχανίας. Τα επίπεδα παραγωγής ρετρό μουσικής έχουν περάσει σε μαζικό επίπεδο, ενώ παλαιότεροι αλλά και πρωτοεμφανιζόμενοι καλλιτέχνες προσπαθούν να αφομοιώσουν το ρετρό στοιχείο στην μουσική τους δουλειά. Παράλληλα η τεχνολογία δεν μπορεί να απουσιάζει. Συνεχώς προκύπτουν νέοι τρόποι προσομοίωσης και παραγωγής ρετρό ήχου στο στούντιο αλλά και σε live performance όπως θα αναλύσουμε αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 2°

Η χρήση της τεχνολογίας στην παραγωγή ρετρό ήχου

Προχωρώντας την ανάλυση του ρετρό ήχου και αναλύοντας σε μεγαλύτερο βαθμό το τεχνολογικό πλαίσιο, παρατηρούμε πως υπάρχει πληθώρα επιλογών και τεχνολογικών μέσων που χρησιμοποιούνται για τον κοινό σκοπό της παραγωγής ρετρό ήχου. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε στην κιθάρα ως πηγή και μέσο παραγωγής ήχου. Η ανάλυση δεν θα επικεντρωθεί στο όργανο αλλά στον τεχνολογικό εξοπλισμό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε σχέση με αυτό. Θα αναλύσουμε τρεις βασικές κατηγορίες παραγωγής ρετρό ήχου μέσω εξοπλισμού στην κιθάρα ενώ θα παρατεθούν συγκεκριμένα μουσικά παραδείγματα για τις διαφορετικές περιπτώσεις. Αναλυτικά, οι τρεις κατηγορίες:

- Τα αναλογικά τεχνολογικά μέσα και εξοπλισμό (π.χ. Vintage ενισχυτές κιθάρας όπως ο Fender Deluxe Reverb).
- Τα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα και εξοπλισμό (π.χ. VST Plug-ins – Guitar Rig).
- Την χρήσης συγκεκριμένων πεταλιών και εφέ ήχου με στόχο το ρετρό ηχητικό αποτέλεσμα

Στην πρώτη περίπτωση, τα αναλογικά τεχνολογικά μέσα που διαθέτουμε είναι πολυάριθμα. Συνεχώς μάλιστα οι εταιρίες κολοσσοί όπως η Fender η Gibson κ.ά. επανακυκλοφορούν (reissue) εκμοντερνισμένες προσομοιώσεις παλαιότερων τεχνολογικών συσκευών τους ή και οργάνων σε μια απόπειρα εμπορευματοποίησης του vintage ήχου. Παράλληλα οι Relic κιθάρες (κιθάρες με καινούργια βαφή που παραπέμπει σε πολυχρησιμοποιημένο όργανο) γίνονται ανάρπαστες και η τιμή τους εκτοξεύεται συνεχώς [Bottomley, 2016].

Αυτή η τάση τεχνητής πρόκλησης φθοράς δεν διαφέρει από τις παρόμοιες αισθητικά τεχνικές που εξετάσαμε στο 1° κεφάλαιο σχετικά με τις μοντέρνες ηχογραφήσεις και την καταγραφή εικόνας που παρατηρούμε στην εμπορική μουσική βιομηχανία. Από καλλιτεχνικής προσέγγισης λοιπόν η εικόνα ή το ευρύτερο αισθητικό περιβάλλον της φθοράς και του αναλογικού εξοπλισμού έχει την ταυτότητα και την σημασία του όπως θα αναλύσουμε και στην συνέχεια μέσω συγκεκριμένων τεχνολογικών παραδειγμάτων.

Στο πρώτο υπό-κεφάλαιο λοιπόν θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην ενίσχυση της ηλεκτρικής κιθάρας μέσω του αναλογικού ρετρό εξοπλισμού όπως είναι ο ενισχυτής της Fender, Deluxe Reverb. Συγκεκριμένα θα γίνει μια γενική ιστορική αναδρομή της χρήσης του ενισχυτή και ανάλυση κάποιων vintage κατασκευαστικών του χαρακτηριστικών και τον ρόλο που συνεχίζει να έχει στην αισθητική του ρετρό ήχου στην μοντέρνα ηλεκτρική κιθάρα.

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στην τεχνολογική εξέλιξη και την χρήση των plug-ins στα DAW, τα οποία μπορεί να είναι προσομοιώσεις ενισχυτών, εφέ, όπως vintage plug-ins με σκοπό την δημιουργία ρετρό και του εμπορικού νοσταλγικού ήχου. Αντίστοιχες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται πλέον σε μεγάλο βαθμό στα στούντιο, ιδιαίτερα από σύγχρονους producers σε είδη όπως η hip-hop και η lo-fi μουσική στα οποία πολύ ενεργό ρόλο έχει και η τζαζ με την χρήση samples, αλλά και την συμμετοχή τζαζ μουσικών στις ηχογραφήσεις των δίσκων να είναι πλέον ο κανόνας.

Ολοκληρώνοντας την έρευνα του τεχνολογικού εξοπλισμού που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για την παραγωγή vintage ήχου στην ηλεκτρική κιθάρα, ειδική αναφορά θα γίνει στα εφέ ήχου (πετάλια, Leslie speaker), τα οποία χρησιμοποιούνται σήμερα από τους μουσικούς για να πετύχουν τον επιθυμητό vintage ήχο. Πολλά από τα πετάλια είναι είτε αυθεντικές συσκευές του παρελθόντος με αρκετά υψηλή συλλεκτική και χρηματική αξία, ενώ η αισθητική της κατασκευής τους προσδίδει μια ρετρό ταυτότητα στην χρήση τους.

Παράλληλα υπάρχουν και περιπτώσεις τεχνολογικών κατασκευών και εξοπλισμού σύγχρονης επανέκδοσης (reissue), σε μια απόπειρα ανάμειξης του παλιού με το μοντέρνο και σε πιο προσιτές τιμές, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνοντας την πλειοψηφία του προφίλ του ρετρό ήχου την σημερινή μέρα. Παράλληλα οι παραπάνω περιπτώσεις θα αναλυθούν και με βάση τα αισθητικά χαρακτηριστικά τους, μέσω και γνωστών μουσικών παραδειγμάτων με χαρακτηριστικό ήχο. Ενώ ειδική αναφορά θα γίνει και στην σύνδεση των αντίστοιχων τεχνολογικών μέσων με τον όρο του «τεχνορομαντισμού» και την σύνδεση που προκύπτει με την ρετρό κουλτούρα.

2.1.1 Αναλογικός εξοπλισμός – Fender Deluxe Reverb

Στην ιστορία της ηλεκτρικής κιθάρας δεν έχει υπάρξει πιο διαδεδομένος και ευρέως χρησιμοποιούμενος, μεταξύ διαφορετικών μουσικών ειδών, ενισχυτής από τον Fender Deluxe Reverb. Συνώνυμο της ποιότητας στον καθαρό ηλεκτρικό ήχο αλλά και της vintage καλαισθησίας στο παίξιμο (tone) της ηλεκτρικής κιθάρας, ο Fender Deluxe Reverb έχει καταφέρει να χρησιμοποιείται από έναν τεράστιο αριθμό μουσικών σε διαφορετικά είδη μουσικής. Ανά τα χρόνια προέκυψαν διάφορες τροποποιήσεις του, επανακυκλοφορίες και κατασκευαστικές αλλαγές και βελτιώσεις σε μικρό βαθμό με τον ενισχυτή να είναι στην αγορά μέχρι και σήμερα [Brosnac, 1983]. Αν και οι αναλογικοί ενισχυτές λυχνιών ποικίλουν προτιμήθηκε για την εργασία να αναλυθεί ο Fender Deluxe Reverb λόγω της τεράστιας εμβέλειας ρετρό ηχογραφήσεων του αλλά και της δυνατότητας χρήσης του στο μέρος της παρουσίασης (κεφάλαιο 3).

Από τους πρώτους εμπορικούς ενισχυτές το 1930 μέχρι και σήμερα οι ενισχυτές λυχνιών αποτελούν βασικό μέρος του εξοπλισμού ενός κιθαρίστα. Παράλληλα, η ποιότητα ενός καλού ενισχυτή σε συνδυασμό με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του οργάνου από το οποίο λαμβάνει το σήμα πρέπει πάντα να συνδέονται αισθητικά για να πετύχουμε το επιθυμητό ηχητικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση του vintage ήχου και ειδικά στην τζαζ οι Fender Deluxe Reverb, έχουνε αποδεδειγμένα λειτουργήσει άψογα με τις κιθάρες «σκάφη» ή συγκεκριμένα μοντέλα όπως οι Fender Telecaster ⁴ Ένας συνδυασμός που στοχευμένα θα χρησιμοποιηθεί και στο μέρος της παρουσίασης [Hunter, 2009].

Τι ορίζει την ποιότητα στον ήχο του ενισχυτή και ποια αισθητικά χαρακτηριστικά τον καθιστούν ως κορυφαία επιλογή για τον ρετρό ήχο; Αν και η άτυπη διαμάχη μεταξύ των μουσικών ανάμεσα στους ενισχυτές κιθάρας με λυχνίες (tube/valve) και στους ψηφιακούς (transistor) δεν έχει καταλήξει σε κάποιο προφανές συμπέρασμα, οι περισσότεροι επαγγελματίες κιθαρίστες προτιμούν τους πρώτους. Ο ήχος των συγκεκριμένων ενισχυτών είναι ένας συνδυασμός παραγόντων. Καθώς η κιθάρα είναι ένα όργανο που παράγει ήχο μέγιστης συχνότητας κοντά στα 10000Hz (με την χρήση αρμονικών), σε αντίθεση με άλλα ακουστικά όργανα που προσεγγίζουν

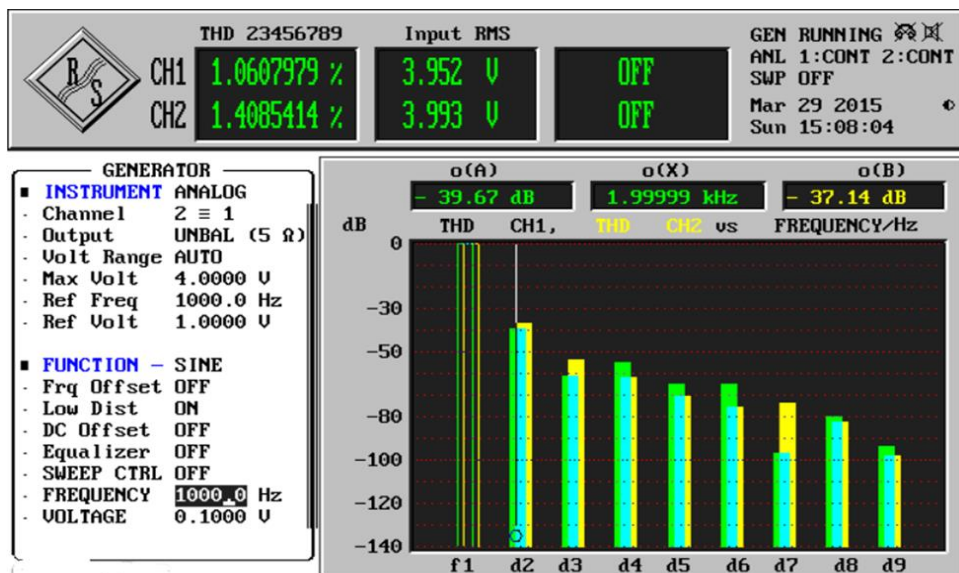
⁴ Ιδανική «μέση» λύση αποτελούν τα μοντέλα της σειράς Fender Telecaster "Thinline". Ένας συνδυασμός Telecaster με τον ήχο ενός «σκάφους», καθώς η κιθάρα στο μισό μέρος του εσωτερικού της είναι κούφια.

ώς και τα 20000Hz, οι ενισχυτές ηλεκτρικής κιθάρας δεν έχουν μέριμνα για τις υψηλές συχνότητες όπως άλλοι ενισχυτές π.χ. ακουστικών οργάνων. Συγκεκριμένα, Ο ενισχυτής εισάγει στο σήμα εσκεμμένα μη-γραμμική παραμόρφωση, (γνωστό και ως "overdrive" και "distortion"). Αυτό γίνεται για να "εμπλουτιστεί" το αρχικό σήμα που δίνουν οι μαγνήτες της ηλεκτρικής κιθάρας. Κάθε κατασκευαστής δίνει διαφορετική προτεραιότητα σε συγκεκριμένες συχνότητες για αυτό και οι ακουστικές και αισθητικές διαφορές κάθε εταιρίας μπορούν να γίνουν αντιληπτές στα αυτιά έμπειρων μουσικών ή ακροατών.

Τι δίνει την ιδιότητα του vintage όμως σε έναν ενισχυτή κιθάρας; Σχετικά με τους ενισχυτές με λυχνίες όπως και ο Fender Deluxe Reverb, ιδιαίτερη σημασία στην κατανόηση του vintage ήχου τους έχει η ανάλυση της τεχνολογίας τους σχετικά με την χρήση των λυχνιών. Συγκεκριμένα, οι ενισχυτές με λυχνίες έχουνε από κατασκευής τους περισσότερη παραμόρφωση (distortion) του βασικού σήματος από τους ψηφιακούς (transistor ή και solid state) ενισχυτές. Παρόλα αυτά αυτή η γραμμική παραμόρφωση (διαταραχή) ⁵ είναι δεύτερης τάξης (second order). Κάτι το οποίο έχει αρκετά ηχητικά οφέλη για έναν μουσικό. Συγκεκριμένα, αυτή η παραμόρφωση γνωστή και ως αρμονική παραμόρφωση, επηρεάζει συγκεκριμένες νότες από τον κύκλο των αρμονικών.

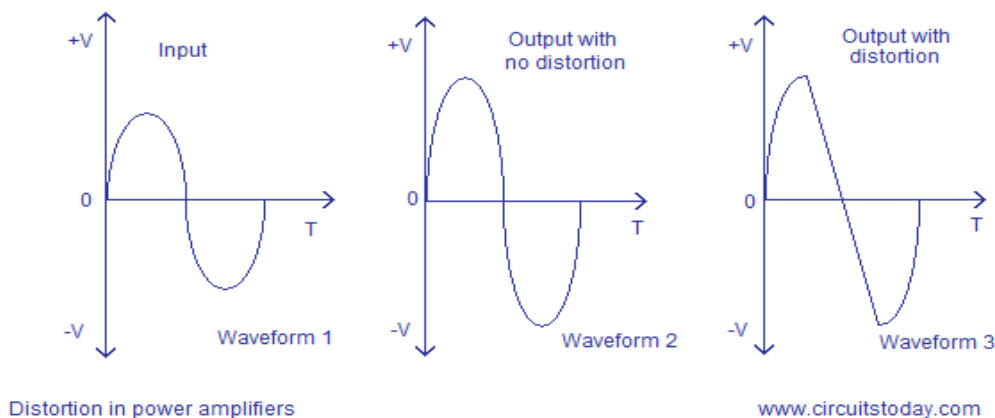
Αναλυτικά, η παραμόρφωση του 2^{ου} κύκλου αρμονικών είναι η ακριβώς ίδια νότα του σήματος (f = fundamental) μια οκτάβα ψηλότερα, και παράλληλα το ηχητικό μοτίβο επεκτείνεται και συνεχίζεται με την ίδια νότα και στις ψηλότερες οκτάβες. Για παράδειγμα αν η παιγμένη νότα (f) είναι μια Re1 (D), τότε η αρμονική παραμόρφωση του ενισχυτή θα εμπλουτίσει το σήμα με την Re2, Re3, Re4 κτλ. Όπως προκύπτει και από τον παρακάτω πίνακα στον αναλυτή φάσματος (spectrum analyzer), σε έναν καλής ποιότητας ενισχυτή μπορούμε να μετρήσουμε μέχρι και 9 οκτάβες πάνω από την δοσμένη νότα (f) ⁶. Το ηχητικό αποτέλεσμα που προκύπτει επομένως είναι ένας καθαρός και ξεκούραστος για τον ακροατή ήχος, πλούσιος σε ζυγές αρμονικές. Μάλιστα η χρήση λυχνιών στους ενισχυτές χρησιμοποιήθηκε από την δεκαετία του 1970 στις Η.Π.Α σε πλήθος ραδιοφωνικών μεταδόσεων φέρνοντας επανάσταση στην ποιότητα μετάδοσης σήματος.

⁵ Στα μαθηματικά και στην φυσική η απόδοση της λέξης "distortion" δίνεται ως «ταραχή». Η χρήση της λέξης παραμόρφωση προτιμήθηκε καθώς είναι καθιερωμένος όρος στους μουσικούς κύκλους.

Εικ. 4 – Πίνακας αρμονικών σήματος ενισχυτή λυχνιών

Μάλιστα οι καλής ποιότητας ενισχυτές όπως ο Fender Deluxe Reverb έχουν προοδευτική παραμόρφωση ανάλογη της έντασης σήματος. Με λίγα λόγια, όσο η ένταση του παιξίματος της κιθάρας αυξάνεται, τόσο περισσότερη γραμμική αρμονική παραμόρφωση προκύπτει. Κάτι ιδιαίτερα χρήσιμο για τους μουσικούς καθώς σε πολλά ακουστικά όργανα ή transistor ενισχυτές συνηθίζεται το δυνατό σήμα να χαλάει τον ήχο, με τους μουσικούς πολλές φορές να αναγκάζονται να συγκρατούν ή να περιορίζουν το παίξιμο τους σε συγκεκριμένες εντάσεις οι περιοχές του οργάνου. Αντίθετα ένας ενισχυτής με λυχνίες αναδεικνύει τις διάφορες δυναμικές ακόμα περισσότερο. Ένα πρόβλημα δηλαδή, έχει καταφέρει να αντιμετωπιστεί σαν πλεονέκτημα του ενισχυτή.

Εικ.5 – Πίνακας σήματος παραμόρφωσης σε ενισχυτή λυχνιών

2.1.2 Κατασκευαστικά χαρακτηριστικά

Ο Fender Deluxe Reverb έκανε την εμφάνιση του το 1963, με την ιδιαίτερη για την εποχή καινοτομία του ενσωματωμένου spring reverb στην combo κατασκευή, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά και ποιοτικά reverb μέχρι και σήμερα, το οποίο ενισχύει στον ενισχυτή τον χαρακτηριστικό του vintage πλούσιο ήχο. Ο Deluxe Reverb είναι ένας ενισχυτής με λυχνίες, 22-watt (8 ohms) τροφοδοτούμενο από ένα ζευγάρι 6V6GT τελικές λάμπες, μία GZ34/5AR4 rectifier λάμπα και τέσσερις 7025/12AX7 λάμπες για προενίσχυση και για την χρήση του tremolo effect, καθώς και δύο 6201/12AT7 λάμπες που τροφοδοτούν το Reverb και τον μετατροπέα φάσης.

Ο Deluxe Reverb αρχικά εμφανίστηκε με την blackface πρόσοψη, όπως συνέβαινε και με όλη την οικογένεια των Fender ενισχυτών εκείνη την περίοδο. Λίγα χρόνια μετά και συγκεκριμένα το 1965 η Fender εξαγοράστηκε από την CBS, και στα επόμενα δύο χρόνια συστήθηκε στο κοινό και η silverface έκδοση (βλέπε εικ.9), με διαφορές κυρίως στην πρόσοψη , την γραμματοσειρά και σε μικρές αισθητικές λεπτομέρειες. Η silverface έκδοση έχει προτιμηθεί κυρίως για αισθητικούς λόγους στην ρετρό κουλτούρα. Στο τεχνικό κομμάτι, αρχικά ήταν ίδιοι μέχρι το 1968-69 εκτός εξωτερικών αλλαγών (προθήκη αλουμινίου κτλ.) όπου σταδιακά άρχισαν να φοράνε διαφορετικά μεγάφωνα. Τα μεγάφωνα που έχουν χρησιμοποιηθεί στους Deluxe Reverb ποικίλουν. Τα πιο διαδεδομένα είναι της εταιρίας Jensen (Jensen C-12Q), με τις εταιρίες Oxford, Utah και Eminence να ακολουθούν με τα δικά τους μοντέλα ηχείων 12 ιντσών. Τα πιο δυσεύρετα όμως και συλλεκτικής αξίας από τους vintage συλλέκτες παραμένουν τα special order JBL (orange label) που είχαν κυκλοφορήσει σε περιορισμένα μοντέλα τις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Εικ. 6 – Blackface και Silverface προσόψεις του ενισχυτή.

Και στην περίπτωση του αναλογικού εξοπλισμού παρατηρούμε πως η ρετρό αισθητική έχει επηρεάσει ακόμα και τις κορυφαίες εταιρίες και τα προϊόντα τους σε μια τάση ανακύκλωσης.

2.1.3 Τεχνορομαντισμός

Σύμφωνα με έναν όρο που αρχικά διατύπωσε ο Stéphan Barron στις αρχές του 1991, η τάση αυτή μπορεί να περιγραφεί από την θεωρία του σχετικά με τον «τεχνορομαντισμό», έναν όρο που έχει πλέον καθιερωθεί στις μουσικές επιστήμες [Coynne, 1999]. Ο όρος αναφέρεται και στην τάση ωραιοποίησης της περασμένης τεχνολογίας και της τάσης προσομοίωσης της σημερινής σε παλαιότερα αισθητικά πρότυπα. Στην περίπτωση του Fender Deluxe Reverb για παράδειγμα, παρατηρούμε τις εξελιγμένες τεχνολογίες ενισχυτών στα συστήματα καλωδίωσης αλλά και στα κατασκευαστικά εξαρτήματα να προσαρμόζονται σε παλαιότερα vintage μοντέλα που επανακυκλοφορούν προκειμένου να αποκτήσουν υψηλότερη εμπορική αξία ή και να διαφοροποιήσουν ή βελτιώσουν σε έναν βαθμό τις παλαιότερες ρετρό συσκευές και πιθανές κατασκευαστικές ή σχεδιαστικές αστοχίες τους [Coynne, 1999].

Αντίστοιχο παράδειγμα είναι η χρήση ρετρό φίλτρων σε φωτογραφίες, βίντεο και ήχο στην εμπορική παραγωγή που εξετάσαμε στο 1^ο κεφάλαιο. Στην κιθάρα όμως και σε επίπεδο guitar live performance, οι επιλογές ήχου είναι πάρα πολλές. Ο τεχνορομαντισμός που υπάρχει στην μουσική παραγωγή του ρετρό ήχου έχει επεκταθεί από τον αναλογικό εξοπλισμό με τους ενισχυτές κιθάρας, ως τον ψηφιακό και την χρήση των DAW στο στούντιο αλλά και στην χρήση συγκεκριμένων πεταλιών εφέ ήχου.

2.1.4 Η χρήση του ενισχυτή λυχνιών στην δισκογραφία

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ρετρό ήχου στην κιθάρα από την χρήση ενισχυτών με λυχνίες αποτελούν οι Beatles και συγκεκριμένα ο George Harrison. Αν και τα μοντέλα του παρελθόντος έχουν τις προαναφερθείσες διαφορές με τα σημερινά, ο ήχος του ενισχυτή λυχνιών, ειδικά της Fender, είναι ο πιο διαδεδομένος για την παραγωγή του σχετικού ήχου έως και σήμερα.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα, το οποίο συνοδεύεται και από εξαιρετικής ποιότητας για την εποχή εικόνα, είναι η συναυλία των Beatles στην ταράτσα της Apple Corps στον Saville Road. Η τελευταία τους δημόσια εμφάνιση. Όπως είναι λογικό συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως η διαθεσιμότητα του βίντεο, το γεγονός πως σύντομα μετά το συγκρότημα διαλύθηκε αλλά και η

πρωτότυπη ιδιαιτερότητα του μέρους της συναυλίας γιγάντωσαν τον μύθο της συγκεκριμένης εμφάνισης ανά τις δεκαετίες⁷. Στα ντοκουμέντα διαφαίνονται ξεκάθαρα οι ενισχυτές της Fender (Twin Reverb) που αποτέλεσαν βασικό μέρος του εξοπλισμού των Beatles στα ενεργά τους χρόνια. Η συγκεκριμένη εμφάνιση συγκεντρώνει πολλά ρετρό στοιχεία, από την στιλιστική εμφάνιση, την επιλογή τραγουδιών και φυσικά τον χαρακτηριστικό ήχο των Beatles. Δεδομένου της εμπορικότητας της συγκεκριμένης εμφάνισης μπορούμε να εξηγήσουμε πως οι συγκεκριμένοι ενισχυτές θεωρούνται «ορόσημο» του συγκεκριμένου ρετρό ήχου καθώς εκτός από το ξεκάθαρο ηχητικό αποτέλεσμα αποτελούν στοιχείο μιας ευρύτερης ρετρό κουλτούρας στην μουσική ενός ευρύτερου αισθητικού πλαισίου⁸.

2.2 Ψηφιακός εξοπλισμός

Παράλληλα με την χρήση ενισχυτών και τις τεχνικές ηχογράφησης της κιθάρας μέσω αυτών, η τεχνολογία εξελίσσεται και στο ψηφιακό κομμάτι. Πλέον πολλά επιτυχημένα studios αλλά και παραγωγοί καταφέρνουν αξιοσημείωτη δουλειά κυρίως με την χρήση ενός υπολογιστή. Οι ατελείωτες δυνατότητες των ολοένα και εξελιγμένων DAW σε συνδυασμό με τα κατάλληλα plugins, έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα στην παραγωγή ήχου. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο στην κιθάρα αλλά γενικότερα στην μουσική παραγωγή, με τις ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στην χρήση αναλογικών και ψηφιακών μέσων να έχει συρρικνωθεί, ειδικά στα αυτιά του μέσου ακροατή και με δεδομένο ότι οι πηγές ήχου του ίδιου (ραδιόφωνο, ηχεία αυτοκινήτου, ηχεία κινητής συσκευής μέτριας ποιότητας στερεοφωνικά συστήματα) είναι περιορισμένων δυνατοτήτων και δεν βοηθούν στην ανάδειξη των ποιοτικών λεπτομερειών της μουσικής.

Έτσι, πολύ εύκολα ένας παραγωγός από την στιγμή που εξοικονομεί χρόνο, χρήμα ενώ παράλληλα μπορεί να δουλεύει και πρακτικότερα από τον υπολογιστή του είναι πολύ λογικό να επιλέξει ψηφιακά μέσα για να πετύχει το κατάλληλο ηχητικό αποτέλεσμα. Ενώ η ίδια πρακτικότητα χωρίς την οικονομική επιβάρυνση κάποιου μεγάλου στούντιο επιτρέπει και την

⁷ Βίντεο της τελευταίας συναυλίας των Beatles όπου παρατηρείται η χρήση των Fender ενισχυτών και η χαρακτηριστική ποιότητα του ρετρό ήχου στην κιθάρα του George Harrison: https://www.youtube.com/watch?v=NCtzkaL2t_Y&ab_channel=TheBeatlesVEVO

⁸ Μερικοί ακόμα vintage ενισχυτές που έχουν γράψει την δική τους ιστορία: Vox AC30 Top Boost, Fender 5E3 Deluxe, Mesa/Boogie Dual Rectifier, Marshall JCM800, Marshall 1959 Super Lead 100 Watt Plexi, Roland JC-120 (transistor), Peavey 5150, Fender Twin Reverb, Fender Bassman, Hiwatt DR103

διάθεση χρόνου για πειραματισμούς στον ήχο το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα της εξέλιξης της μουσικής όπως θίξαμε στο κεφάλαιο 1. Τα σύγχρονα DAW όπως Cubase, Pro Tools, Logic, FL Studio, διαθέτουν προσομοιώσεις ενισχυτών και αρκετά εφέ ήχου τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αναπαραγωγή ρετρό ήχου.

2.2.1 Audio Plug in

Τα σύγχρονα DAW όπως Cubase, Pro Tools, Logic, FL Studio, διαθέτουν προσομοιώσεις ενισχυτών και αρκετά εφέ ήχου τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αναπαραγωγή ρετρό ήχου. Πολλά plugins έχουν χρησιμοποιηθεί ενώ ακόμα περισσότερα καινούργια κάνουν την εμφάνισή τους στην αγορά με ονομασίες που παραπέμπουν σε αναλογικό ρετρό εξοπλισμό, ενώ φέρουν και τις λέξεις «retro» και «vintage» στην εμπορική τους ονομασία. Όπως και το παράδειγμα του αναλογικού εξοπλισμού έτσι και εδώ θα επικεντρωθώ σε ένα συγκεκριμένο το οποίο αποτελεί το πιο διαδεδομένο μέσο ψηφιακής παραγωγής ήχου της κιθάρας, γνωστό παράλληλα για τις εξαιρετικές vintage επιλογές που παρέχει στον εκάστοτε χρήστη. Το VST plugin που θα εξετάσουμε είναι το Guitar Rig. Σκοπός της ανάλυσης είναι να αναδειχθούν οι vintage λειτουργίες του plug – in και να γίνει κατανοητή η γενικότερη διαδικασία που ακολουθείται για τον σκοπό αυτόν.

2.2.2 Τεχνικά χαρακτηριστικά

Τι είναι όμως ένα audio plug-in και πως λειτουργεί; Αρχικά, ένα plug – in είναι ένα πρόγραμμα υπολογιστή. Σκοπός του είναι η επεξεργασία ή η παραγωγή ήχου (sound synthesis). Το Guitar Rig π.χ. ανήκει στην δεύτερη κατηγορία. Στην πλειοψηφία τους τα σύγχρονα plug – ins παρέχουν το δικό τους user interface. Μια οπτικοποίηση (visualization) δηλαδή των ρυθμίσεων αλλά και του περιβάλλοντος του προγράμματος, συνήθως προσομοιωμένα σε πραγματικά όργανα ή εφέ. Ο σχεδιασμός και προγραμματισμός των plug – in ειδικά όσον αφορά την μουσική παραγωγή, είναι άμεσα συνδεδεμένα με το πρακτικό περιβάλλον του χρήστη (user experience). Έναν συνδυασμό παραμέτρων και δυνατοτήτων που καθιστούν ένα πρόγραμμα φιλικό προς τον χρήστη και την ροή της δουλειάς του. Επομένως, ένα καλό plug – in, είναι αυτό που πέραν από τις ηχητικές του ικανότητες, μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ευκολία από τον εκάστοτε χρήστη.

Εικ.7 - Περιβάλλον Guitar Rig.

2.2.3 Guitar Rig

Το Guitar Rig συγκεκριμένα μέσω του πολύ γνώριμου user interface, όπου περιλαμβάνει προσομοιώσεις ενισχυτών, πεταλιών, πολυεφέ και μικροφώνων μεταξύ άλλων. έχει καταφέρει , όπως θα δούμε παρακάτω να φανεί πολύ χρήσιμο και σε κιθαρίστες με περιορισμένες γνώσεις studio, ακριβώς επειδή έχει προσομοιώσει σε εξαιρετικό βαθμό τις αναλογικές λειτουργίες κιθαριστικού εξοπλισμού. Πολλά προγράμματα όπως και το Guitar Rig, έχουν την δυνατότητα λειτουργίας είτε αυτούσια (standalone), είτε σαν plug – ins εντός του περιβάλλοντος κάποιου άλλου προγράμματος η DAW που λειτουργεί σαν host (Cubase, FL Studio, Reason).

Το Guitar Rig λοιπόν σχεδιάστηκε από την Γερμανική εταιρία, Native Instruments το 2004 και εξακολουθεί να ανανεώνεται από τότε. Έχει όπως αναφέραμε την δυνατότητα λειτουργίας είτε αυτούσια (standalone), είτε σαν plug – in (VST/DXi/RTAS/AU) εντός του περιβάλλοντος κάποιου DAW. Το πρόγραμμα προσομοιώνει διάφορες συσκευές, όπως προ ενισχυτές, τελικούς ενισχυτές, πετάλια εφέ, καμπίνες και μικρόφωνα με ψευδώνυμα παρεμφερή στα εμπορικά ονόματα των προϊόντων. Για παράδειγμα, το γνωστό δυναμικό μικρόφωνο Shure SM57 παρουσιάζεται στην λίστα σαν «Dynamic 57». Παράλληλα υπάρχει η δυνατότητα αποθήκευσης

ήχων, τους οποίους μπορείς να μοιραστείς με άλλους χρήστες. Παράλληλα με την χρήση της USB/MIDI πεταλιέρας Rig Kontrol οι αποθηκευτικοί συνδυασμοί αλλά και οι live performance δυνατότητες αυξάνονται.

Πώς μπορούμε να φτιάξουμε έναν vintage ήχο και ποια τα βήματα; Αρχικά, επιλέγουμε τον ενισχυτή επιλογής μας. Και εδώ όπως στην περίπτωση του SM57 μικροφώνου που είδαμε προηγουμένως, η ονομασία είναι με ψευδώνυμο. Ο Fender Deluxe Reverb π.χ. βρίσκεται υπό την ονομασία «Twang Reverb». Αυτόματα επιλέγεται η πιο ταιριαστή καμπίνα, ενώ δίνεται η δυνατότητα επιλογής μικροφώνου αλλά και τοποθέτησης του επάνω στο μεγάφωνο. Στην συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποιούμε το Dynamic 57 όπως διακρίνεται στην παρακάτω φωτογραφία. Παράλληλα, αλλαγές έγιναν σε συγκεκριμένες παραμέτρους που χρειάζονται προσοχή και ανάλογη ρύθμιση. Συγκεκριμένα, το MID ποντεσιόμετρο στην κεφαλή του ενισχυτή ορίστηκε στην μέση (Mid: 5.00), καθώς ο Fender Deluxe Reverb δεν διαθέτει ρυθμιστή MID και επομένως το 5.00 είναι ουδέτερη ρύθμιση. Παράλληλα ο δείκτης Dry/Air στην ρύθμιση του μικροφώνου της καμπίνας ορίστηκε και αυτός στην μέση, ενώ ο διακόπτης Bright στην κεφαλή παραμένει ανοικτός.

Εικ. 8 – Προσομοίωση Fender Deluxe Reverb στο Guitar Rig

2.2.4 Η χρήση του Guitar Rig στην δισκογραφία

Όσον αφορά την δισκογραφία εξαιτίας της χρονολογίας προγραμματισμού και κυκλοφορίας του, δεν υπάρχουν ρετρό ηχογραφήσεις με την χρήση του. Όσον αφορά την μοντέρνα παραγωγή ήχου στην ηλεκτρική κιθάρα το Guitar Rig αλλά και ψηφιακά προγράμματα χρησιμοποιούνται σε ηχογραφήσεις ακόμα και σε συναυλίες (π.χ. Ableton Live) συνήθως με αυτοματοποιημένες τροποποιήσεις του ήχου σε μουσικά είδη με περιορισμένα αυτοσχεδιαστικά μέρη και με κλειδωμένο τέμπο όπως η ποπ ή η μέταλ μουσική.

Αυτή η τεχνολογική εξέλιξη παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον καθώς επιτρέπει σε μουσικούς με περιορισμένη δυνατότητα για πρόσβαση σε ποιοτικό και παράλληλα ακριβό εξοπλισμό, να μπορούν να παράγουν υψηλής ποιότητας ήχο μέσω ενός υπολογιστή και του κατάλληλου προγράμματος όπως το Guitar Rig. Θα λέγαμε λοιπόν πως η τεχνολογική εξέλιξη στο κομμάτι του μουσικού εξοπλισμού (εν αντιθέσει με αυτήν της πληροφορίας όπως εξετάσαμε στο κεφάλαιο 1) κινείται σε μια κατεύθυνση ενθαρρυντική για την μουσική παραγωγή. Πλέον οι δυνατότητες του ήχου και του πειραματισμού είναι πολλαπλάσιες ενώ παράλληλες οι τιμές είναι ως και πιο προσιτές από συμβατές λύσεις αναλογικού και ψηφιακού εξοπλισμού στην κιθάρα και σε άλλα όργανα. Επομένως ο vintage ήχος μπορεί να δημιουργηθεί και χρησιμοποιηθεί στην κιθάρα με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα και αναμένουμε το πέρασμα του χρόνου για να δούμε όλο και περισσότερες δημοφιλείς ηχογραφήσεις με ψηφιακό εξοπλισμό.

2.3 Vintage Effects/pedals

Παράλληλα με τον βασικό εξοπλισμό που εξετάσαμε παραπάνω, σημαντικό ρόλο στην δημιουργία vintage ήχου σήμερα, μπορούν να έχουν τα εφέ ήχου καθώς και συγκεκριμένα πετάλια κιθάρας. Αναλογικά είτε ψηφιακά τα πετάλια αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του εξοπλισμού κάθε μουσικού εδώ και αρκετές δεκαετίες. Η διαφορά στην ποιότητα αναλογικών και ψηφιακών έχει ομαλοποιηθεί με τις προτιμήσεις πλέον να είναι καθαρά αισθητικές. Η ρετρό αισθητική μάλιστα, έχει καταστήσει διάσημα πολλά από τα εφέ τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί σε ιστορικές εμφανίσεις όπως θα δούμε παρακάτω. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια έχουν κάνει την εμφάνιση τους μοντέρνες, ψηφιακές πεταλιέρες/πολυφέ που έχουν κερδίσει αρκετούς μουσικούς λόγω της

ευκολίας της χρήσης τους, της πρακτικότητας μεταφοράς και την πληθώρα διαφορετικών συνδυασμών ήχων και effects που προσφέρουν στον χρήστη σε πολύ καλή ποιότητα και προσομοίωση επώνυμων πεταλιών και εφέ ήχου. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με στοχευμένη χρήση μουσικών οργάνων και ενισχυτών κιθάρας μπορούν να δώσουν το επιθυμητό vintage ηχητικό αποτέλεσμα στον μουσικό.

Ορισμένα πετάλια έχουν αποσυρθεί από την αγορά εδώ και χρόνια και τα αυθεντικά που είναι ακόμα λειτουργικά πωλούνται σε πολύ υψηλές τιμές. Αντίστοιχα παραδείγματα είναι, το βρετανικό «1966 Dallas Rangemaster Treble Booster» που είχε χρησιμοποιηθεί από κιθαρίστες όπως οι Brian May, Eric Clapton, Rory Gallagher, Tony Iommi, Marc Bolan, και κοστολογείται μερικές χιλιάδες δολάρια από ιδιώτες κατόχους στο διαδίκτυο. Τα treble booster ενισχύουν τις υψηλές συχνότητες του οργάνου και χρησιμοποιήθηκαν πολύ τις δεκαετίες 1969-70 ειδικά στην Μ.Βρετανία, αποτελώντας χαρακτηριστικό ήχο της ροκ κιθάρας, ιδιαίτερα στα riffs και τα solos.

Εικ. 9-13- 1.1966 Dallas Rangemaster Treble Booster 2. 1967 Arbiter Fuzz Face 3. 1974 EHX Small Stone Mk1
4. 1960s Maestro Echoplex 2 Tube Tape Echo 5. 1981 Ibanez Tube Screamer 808

Αντίστοιχα ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στο βρετανικής κατασκευής Arbiter Fuzz Face, χρονολογίας 1967. Ο παραμορφωμένος fuzz ήχος χρησιμοποιήθηκε επίσης ιδιαίτερα στην βρετανική ροκ σκηνή από κιθαρίστες όπως οι Eric Clapton, Pete Townshend, Rory Gallagher ενώ μοντέρνες plug in προσομοιώσεις του αποτελούν βασικό εργαλείο στην Lo-fi μουσική δίνοντας τον vintage fuzz ήχο στην ηλεκτρική κιθάρα.

Πιθανότερα το πιο δυσεύρετο πετάλι το οποίο έχει προσομοιωθεί από πολλές εταιρίες, όπως η Audiority σε ψηφιακό audio plug-in, είναι το «1960s Maestro Echoplex 2 Tube Tape Echo», ή απλά Echoplex το οποίο χρησιμοποιήθηκε από τα πιο γνωστά ονόματα της εποχής, όπως οι Duane Allman, Brian May, Jimmy Page, Eric Johnson ακόμα και Miles Davis στην τρομπέτα. Η ιδιαιτερότητα της κατασκευής του βρίσκεται στην χρήση μαγνητικών ταινιών (magnetic tape) και

η κινούμενη κεφαλή της βάσης τους που δίνει στον χρήστη να αλλάζει την ρύθμιση του delay. Λειτουργία που αποτέλεσε τεράστια καινοτομία για την εποχή, ενώ η χρήση μαγνητικών ταινιών στην παραγωγή ελαττώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 ενώ σταμάτησε οριστικά το 1991 καθιστώντας τα Echoplex ιδιαίτερα σπάνια σήμερα αν αναλογιστεί κανείς και την ευαισθησία της κατασκευής τους λόγω των ταινιών. Τέλος, το Γιαπωνέζικο «1981 Ibanez Tube Screamer 808» αποτελεί το πιο κλασσικό overdrive πετάλι του παρελθόντος το οποίο επίσης κοστολογείται μερικές χιλιάδες ευρώ σε λειτουργική κατάσταση. Έχει συνδεθεί με τον Hard Rock ήχο και τις απαρχές της Metal μουσικής θέτοντας τον πήχη για τα μελλοντικά εμπορικά tube screamer πετάλια.

Άλλα πετάλια είναι ευκολότερο να βρεθούν σε αυθεντική μορφή και λειτουργική κατάσταση λόγω της μαζικής παραγωγής τους του παρελθόντος. Ενώ πολλά δημοφιλή πετάλια επανακυκλοφορούν (reissue) σε εκμοντερνισμένες προσομοιώσεις των πρωτότυπων μοντέλων τους αποτελώντας συνώνυμο του vintage ήχου, ενώ λόγω της παρουσίας τους στην αγορά σε προσιτές τιμές χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό από τους κιθαρίστες που επιθυμούν να προσδώσουν το vintage στοιχείο στον ήχο τους. Τέτοια παραδείγματα είναι, το «Boss Overdrive OD – 1. Το Γιαπωνέζικο vintage πετάλι παραμόρφωσης βρίσκεται είτε στην αυθεντική έκδοση του κατασκευής 1977 έως 1985 λόγω της μαζικής παραγωγής του, είτε στην επανέκδοση του (OD – 1X), το οποίο παράγεται σε μαζική παραγωγή στην Ταϊβάν ή στην Κίνα. Αντίστοιχα η εταιρία Boss, έχει πράξει και στη περίπτωση του χαρακτηριστικού delay πεταλιού Boss DD-2 παραγωγής 1983-1986, επανακυκλοφορώντας και την μοντέρνα εκδοχή του, Boss DD-7. Ενώ το RAT 1978 και η σημερινή επανακυκλοφορία του, RAT Proco 2 αποτελούν επίσης ποιοτικές λύσεις για επιλογή distortion effect.

Εικ. 13-16h- 1. Boss OD -1/OD1X 2. RAT/RAT Proco 2, 3. Boss Delay DD-2/DD7

2.3.1 Η χρήση των πεταλιών εφέ στην δισκογραφία

Η χρήση πεταλιών και οι τεχνολογικές ανάγκες των μουσικών συνεχώς αλλάζουν. Η σύνδεση τους με την ρετρό κουλτούρα όμως παραμένει πολύ ισχυρή. Όπως αναφέραμε και στα μουσικά παραδείγματα παραπάνω, τα πετάλια/εφέ ήχου έχουν χαρακτηρίσει αισθητικά μερικές από τις πιο γνωστές συνθέσεις αλλά και τον γενικότερο ήχο πολλών καλλιτεχνών. Επομένως στην διαδικασία παραγωγής ρετρό ήχου σήμερα, αποτελούν την βασική επιλογή εξοπλισμού των μουσικών. Παράλληλα όπως και στην περίπτωση των ενισχυτών Fender στο παράδειγμα των Beatles, τα πετάλια και εφέ όπως είδαμε έχουν αποτελέσει χαρακτηριστικό γνώρισμα γνωστών ηχογραφήσεων και κιθαριστών. Ιδιαίτερη σημασία δίνονταν ανέκαθεν και στο σχεδιαστικό κομμάτι. Αυτόματα καταλαβαίνουμε και τα υποκειμενικά αισθητικά κριτήρια που μπορεί να περιέχει η επιλογή τους.

2.3.2 Leslie speaker

Σε αυτό το σημείο θα αναφερθούμε σε μια συσκευή που έχει γράψει την δική της ιστορία στην ηχογράφηση του οργάνου, και είναι τα Leslie Speakers. Τα ηχεία Leslie, είναι ένας συνδυασμός ενισχυτή και μεγάφωνου μπροστά από το οποίο είναι τοποθετημένο ένας ανακλαστήρας ήχου (baffle drum))σε ένα κύκλωμα μηχανικής περιστροφής με ιμάντες και μπορεί να συνδεθεί με κάποιο ηλεκτρικό όργανο [Herrera, Hanson, Abel, 2009]. Περιστροφική κίνηση που δημιουργεί αντίστοιχο effect στον ήχο πραγματοποιεί και η περιστροφή δύο κεράτων πρίμων συχνοτήτων (treble horns) τοποθετημένα στην κορυφή της καμπίνας της κατασκευής, που αργότερα αντικαταστάθηκαν σε κάποια συγκεκριμένα πιο σύγχρονα μοντέλα από tweeter.

Αναλυτικότερα, ένα ηχείο Leslie αποτελείται από έναν αριθμό επιμέρους εξαρτημάτων. Το ηχητικό σήμα εισέρχεται στον ενισχυτή από το όργανο. Μόλις ενισχυθεί, το σήμα ταξιδεύει σε ένα crossover ήχου, το οποίο το διαχωρίζει σε ξεχωριστές ζώνες συχνοτήτων που μπορούν να σταλθούν ξεχωριστά σε κάθε ηχείο. Διαφορετικά μοντέλα έχουν διαφορετικούς συνδυασμούς ηχείων, αλλά το πιο συνηθισμένο μοντέλο, το 122, αποτελείται από ένα ενιαίο γούφερ για μπάσο και ένα μόνο driver κομπρέσσορα και ακουστική κόρνα για τα πρίμα. Ο ήχος που εκπέμπεται από τα ηχεία είναι απομονωμένος μέσα σε ένα περίβλημα, εκτός από μια πρίζα που οδηγεί είτε στην

περιστρεφόμενη κόρνα είτε στον περιστρεφόμενο ανακλαστήρα ήχου (drum). Ένας ηλεκτροκινητήρας περιστρέφεται τόσο την κόρνα όσο και τον ανακλαστήρα με σταθερή

Ο έλεγχος ενός ηχείου Leslie από τον μουσικό συνήθως καλύπτεται από έναν εξωτερικό αμφίδρομο διακόπτη, μεταξύ δύο ρυθμίσεων με την ένδειξη "chorale" και "tremolo".. Ορισμένα παλαιότερα μοντέλα περιορίζονταν σε "off" και "tremolo", και μερικά μεταγενέστερα μοντέλα είχαν και τις τρεις ρυθμίσεις [Faragher, 2011] . Ο διακόπτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά την διάρκεια που οι νότες παίζονται ενώ ο ήχος αλλαγής μεταξύ των δύο ρυθμίσεων αποτελεί μέρος του χαρακτηριστικού vintage ήχου.

2.3.3 Σύγχρονες προσομοιώσεις και πρακτικές

Ο χαρακτηριστικός ήχος του Leslie αποτελεί αισθητικά πολύ διαδεδομένη προτίμηση στην παραγωγή ρετρό ήχου. Ενώ σύγχρονες συσκευές προσομοιώνουν τις λειτουργίες του με μεγάλη ακρίβεια. Μια ξεχωριστή συσκευή γνωστή ως «combo προ ενίσχυση» είναι απαραίτητη για τη σύνδεση ενός vintage Leslie με ένα άλλο όργανο όπως μια κιθάρα. Η σύνδεση πλέον χάρη σε σύγχρονα τεχνολογικά προϊόντα όπως το πετάλι προ ενίσχυσης Trek II UC-1A, παρέχουν εύκολη συνδεσιμότητα ενώ παράλληλα λειτουργεί και σαν διακόπτης ποδιών για να γίνεται η επιλογή μεταξύ των ταχυτήτων περιστροφής του Leslie ηχείου. Ενώ το ηχείο Leslie συνεχίζει να κατασκευάζεται και πωλείται, παρόμοια εφέ μπορούν τώρα να επιτευχθούν μέσω αναλογικών ηλεκτρονικών συσκευών αλλά και ψηφιακής προσομοίωσης. Το πεντάλ ήταν δημοφιλές και οι αξιοσημείωτοι χρήστες ήταν ο Jimi Hendrix, ο David Gilmour και ο Robin Trower.

Κλείνοντας, εξετάστηκαν διεξοδικά οι πιθανοί τρόποι αναπαραγωγής ρετρό ήχου στην κιθάρα, Από τον αναλογικό εξοπλισμό με την χρήση ενισχυτών και πεταλιών/εφέ ως και την πληθώρα επιλογών που δίνει σήμερα η άνθιση της τεχνολογίας του ψηφιακού ήχου, ο σύγχρονος μουσικός/κιθαρίστας διαθέτει έναν τεράστιο όγκο δυνατοτήτων εξοπλισμού για να διαμορφώσει τον ήχο του. Αν και σίγουρα υπάρχουν ποιοτικές και κατασκευαστικές διαφορές στα προϊόντα, ως προς την επιλογή του εξοπλισμού κύριο ρόλο παίζει η αισθητική του μουσικού καθώς και οι συγκεκριμένες ανάγκες της αντίστοιχης δουλειάς και παραγωγής.

Κεφάλαιο 3^ο

Ανάλυση παρουσίασης

Στην παρουσίαση θα παρουσιαστούν δυο συνθέσεις διαφορετικής χρονολογίας και συγγενικού μουσικού είδους. Η ενορχήστρωση έγινε για τρία όργανα: ηλεκτρική κιθάρα, πλήκτρα και ακουστικό μπάσο, ενώ κατόπιν προτίμησης μπορούν να προστεθούν και τύμπανα. Ο ρετρό ήχος και η αισθητική του που αποτελούν το θεματικό κέντρο της εργασίας, δεν μπορούν να αποτυπωθούν αυτούσια στην εργασία καθώς η παρατήρηση του ρετρό ήχου έχει να κάνει με το ακουστικό και αισθητικό κομμάτι. Η ενορχήστρωση όμως τόσο με την επιλογή των κομματιών όσο και με την έμφαση στον ήχο της ηλεκτρικής κιθάρας αλλά και των πλήκτρων μπορεί να αναδείξει κάλλιστα την ποιότητα του vintage ήχου. Σκοπός της επιλογής των συνθέσεων είναι η ενορχήστρωση τους και η επιλογή συγκεκριμένων ρετρό ήχων με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να αναδειχθούν τα ρετρό στοιχεία τους μέσα από έναν μοντέρνο ηχητικό περιβάλλον.

- Συγκεκριμένα για την παραγωγή ήχου στην κιθάρα θα χρησιμοποιηθεί ένας συνδυασμός αναλογικού και ψηφιακού εξοπλισμού όπως αναφέρθηκε στο περιεχόμενο του 2^{ου} κεφαλαίου της εργασίας. Ο πρωταγωνιστικός ρόλος της κιθάρας στην ενορχήστρωση με το παίξιμο των θεματικών μελωδιών αλλά και τα αυτοσχεδιαστικά σόλο δίνουν πρωταρχική θέση στην ανάδειξη του ρετρό ήχου από το όργανο.
- Όσον αφορά τα πλήκτρα, θα χρησιμοποιηθεί ήχος προσομοίωσης του ρετρό ηλεκτρικού πιάνο, Rhodes. Χαρακτηριστικός ήχος της μοντέρνας μουσικής, καθώς ο Rhodes ήχος χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό στην hip-hop/trap/Lo-Fi/neo-soul και στην μοντέρνα τζαζ όπως και στις ενορχηστρώσεις που θα παρουσιαστούν.
- Τέλος το ακουστικό μπάσο (κοντραμπάσο) διαθέτει εκ' φύσεως τον χαρακτηριστικό του ρετρό ήχο. Έναν ήχο που χρησιμοποιείται σε ηχογραφήσεις εδώ και έναν αιώνα και η παρουσία του στην ρετρό αισθητική είναι αδιαμφισβήτητη. Παράλληλα στις ενορχηστρώσεις δύναται να προστεθούνε τύμπανα (drum set) με κάποιες συγκεκριμένες σημειώσεις να υπάρχουν στην παρτιτούρα.

Σκοπός των ενορχηστρωμένων συνθέσεων που θα παρουσιαστούν είναι η ανάδειξη και προσαρμοστικότητα του ρετρό ήχου σε μοντέρνες ενορχηστρώσεις παλαιότερων κλασικών συνθέσεων του περιβάλλοντος των λεγόμενων jazz standards, κάτω από ένα κοινό μοντέρνο ηχοακουστικό πλαίσιο. Η παρουσίαση ξεκινάει με το «Footprints» του Wayne Shorter. Χρονολογικά και ηχητικά, αυτούσια η πρώτη εκτέλεση μπορεί να θεωρηθεί ρετρό. Όπως αναφέραμε όμως, στόχος της παρουσίασης είναι να χωρέσει ηχητικά τις συνθέσεις σε μια ενιαία ηχητική παλέτα μέσω της κατάλληλης ενορχήστρωσης. Η ποικιλομορφία και ευελιξία της μοντέρνας τζαζ σε νέους ήχους και μουσικές ιδέες την καθιστά κατάλληλη για να αναδείξει τα ρετρό χαρακτηριστικά των συνθέσεων προσδίδοντας ένα πιο συγκεκριμένο ύφος που να συνδέει τις παραπάνω, υπό το φάσμα της μπλουζ μουσικής.

Στην συνέχεια μια τζαζ σύνθεση του Miles Davis, το «Nardis» που θα προσεγγιστεί από μια πιο μοντέρνα οπτική του ρετρό ήχου δημιουργώντας μια αντίθεση με τις προηγούμενες δύο πιο μοντέρνες συνθέσεις που θα παρουσιαστούν με πιο παραδοσιακό τζαζ ύφος και αντίστοιχο μουσικό λεξιλόγιο. Συγκεκριμένα, θα γίνει αρμονική ανάλυση των ενορχηστρώσεων αλλά και παρατηρήσεις σχετικά με τον ρόλο και την προσαρμογή του ρετρό ήχου σε αυτές.

Αναλυτικά οι συνθέσεις που θα παρουσιαστούν είναι:

- Wayne Shorter – Footprints (Adam’s Apple, 1967)
- Miles Davis – Nardis (1958)

3.1 Wayne Shorter - Footprints

Το «Footprints» αποτελεί μια τζαζ σύνθεση στην αυθεντική της μορφή. Η φόρμα του θέματος είναι μπλουζ αλλά η ιδιαιτερότητα της σύνθεσης είναι ο ρυθμός σε 3/4. Κάτι πρωτοποριακό για μπλουζ σύνθεση της εποχής. Μια ιδιαιτερότητα που έδωσε την διαχρονικότητα στο κομμάτι το οποίο θεωρείται ένα jazz standard το οποίο του προσδίδει και την ρετρό αισθητική την σημερινή εποχή. Η ενορχήστρωση έγινε σε αισθητικά πρότυπα μοντέρνας τζαζ με νέα στοιχεία να εντάσσονται στο κομμάτι διαφοροποιώντας το από την αρχική σύνθεση σε κατάλληλο βαθμό

ώστε να αναδειχθούν ηχητικά οι ρετρό ήχοι των οργάνων όπως η ηλεκτρική κιθάρα και το ηλεκτρικό πιάνο.

Ηχητικά, στην ηλεκτρική κιθάρα θα χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένος ρετρό εξοπλισμός. Αναλυτικότερα, η κιθάρα θα είναι μια χειροποίητη Telecaster Thinline, ενώ ο ενισχυτής που θα χρησιμοποιηθεί θα είναι ο Fender Deluxe Reverb. Ο πιο διαδεδομένος και χρησιμοποιούμενος συνδυασμός εξοπλισμού από μουσικούς ανά τις δεκαετίες (κεφάλαιο 2). Η περαιτέρω επεξεργασία του ήχου θα γίνει μέσω της χρήσης πεταλιών/εφέ όπως το Boss Od-1 Overdrive, ή το Boss OC-3 Super Octave (βλέπε 2^ο κεφάλαιο) τα οποία θα προστίθενται και θα αφαιρούνται σε συγκεκριμένα σημεία της ενορχήστρωσης. Παράλληλα το ηλεκτρικό πιάνο θα προσομοιώνει τον vintage ήχο του Rhodes, με το χαρακτηριστικό vibrato/tremolo effect, το οποίο δημιουργεί ένα νοσταλγικό αισθητικό περιβάλλον. Το κόντρα μπάσο θα έχει έναν πιο σταθερό και αυτούσιο ρόλο με σκοπό να αφήσει ηχητικά στα υπόλοιπα όργανα τον απαιτούμενο χώρο να αναδειχθεί ο ρετρό ήχος.

Η ενορχήστρωση διαφέρει από την πρωτότυπη σύνθεση. Αρχικά ο ρυθμός μετατρέπεται σε 4/4. Σε συνδυασμό με την πρωτότυπη εισαγωγή στο πιάνο το ακουστικό μοτίβο δεν προϋδεάζει για την είσοδο του θέματος του «Footprints». Η εισαγωγή είναι διάρκειας 4^{ων} μέτρων, με κεντρική ιδέα το αρπές 16έκτων της τονικής συγχορδίας (Ντο μινόρε), ενώ η επανάληψη της είναι 4 φορές. Σε κάθε επανάληψη ένα νέο όργανο συμμετέχει με την ακόλουθη σειρά: 1. Ηλεκτρικό πιάνο, 2. Ακουστικό μπάσο (εναλλακτικά ταυτόχρονα με τα τύμπανα), 3. Ηλεκτρική κιθάρα (σε πιο ελεύθερο ρόλο που αφήνεται στην ευχέρεια του μουσικού).

Μετά την επανάληψη των 4 μέτρων της εισαγωγής εισέρχεται το θέμα από την ηλεκτρική κιθάρα. Το θέμα έχει υποστεί μερικές χρονικές τροποποιήσεις ώστε να προσαρμοστεί στο περιβάλλον των 4/4. Σε αυτό το στάδιο το ακουστικό περιβάλλον που έχει δημιουργηθεί συγκεντρώνει στοιχεία από funk και soul μουσική, ενώ ο παραμορφωμένος ήχος της κιθάρας δίνει την απαιτούμενη vintage χροιά στο ηχητικό αποτέλεσμα. Το θέμα θα επαναληφθεί και 2^η φορά με το ηλεκτρικό πιάνο να εισάγει κατόπιν ευχέρειας του μουσικού το θέμα της εισαγωγής.

Στην συνέχεια ακολουθεί το σόλο της ηλεκτρικής κιθάρας το οποίο γίνεται σε περιβάλλον Ρε μινόρε μπλουζ καθώς έχει προηγηθεί μετατροπία τονικού κέντρου σε Ρε μινόρε μέσω μίας μεταβατικής συγχορδίας Α7(b13) ενώ οι δυναμικές των υπολοίπων οργάνων πέφτουν σημαντικά με σκοπό να δοθεί χώρος στην ηλεκτρική κιθάρα. Σταδιακά οι δυναμικές δυναμώνουν συνοδεύοντας την δυναμική του σόλο το οποίο σκοπίμως θα εμπεριέχει αρκετά στοιχεία από μπλουζ, με σκοπό να αναδειχθεί η ρετρό προσαρμοστικότητα του συγκεκριμένου είδους μουσικής σε μοντέρνο αισθητικό περιβάλλον.

Μετά την ολοκλήρωση του σόλο της κιθάρας ακολουθεί αυτό του πιάνο. Υπάρχει επιστροφή στην αρχική τονικότητα του Ντο μινόρε μέσω μιας μεταβατικής G7(b9) συγχορδίας. Αντίστοιχα οι δυναμικές ακολουθούν πορεία σταδιακής αύξησης της έντασης. Στην συνέχεια η κιθάρα εισάγει για άλλες δύο φορές το θέμα ενώ η φράση που χρησιμοποιήθηκε στην εισαγωγή (intro) θα χρησιμοποιηθεί και σαν επίλογος (outro) με σταδιακή μείωση της έντασης (fade out). Μια τεχνική που χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον σε ρετρό ηχογραφήσεις περασμένων δεκαετιών. Παρακάτω παρατίθεται η παρτιτούρα της ενορχήστρωσης.

Footprints

Arr. Alexandros Moniakis

Wayne Shorter

Intro ♩ = 105

Electric Guitar

Piano

Acoustic Bass

This system contains the first two measures of the introduction. The Electric Guitar part is in treble clef with a key signature of two flats and a 4/4 time signature, showing a whole rest in both measures. The Piano part is in grand staff (treble and bass clefs) with the same key signature and time signature. It features a melodic line in the right hand and a bass line in the left hand. The first measure is marked with a forte (f) dynamic and a '2nd volta' instruction. The second measure is marked with a mezzo-forte (mf) dynamic. The Acoustic Bass part is in bass clef with the same key signature and time signature, playing a simple bass line with quarter notes.

El. Guit.

Pno.

Bass

This system contains the next two measures of the introduction. The Electric Guitar part is in treble clef with a key signature of two flats and a 4/4 time signature, showing a whole rest in both measures. The Piano part is in grand staff (treble and bass clefs) with the same key signature and time signature. It features a melodic line in the right hand and a bass line in the left hand. The first measure is marked with a forte (f) dynamic and a '2nd volta' instruction. The second measure is marked with a mezzo-forte (mf) dynamic. The Acoustic Bass part is in bass clef with the same key signature and time signature, playing a simple bass line with quarter notes. A repeat sign with a 'x4' multiplier is placed at the end of the system.

2

A $\text{\textcircled{A}}$

5 C-6(9)

El. Guit.

Pno.

Bass

3

3

3

mf

p

mf

p

7 Ab7b13

El. Guit.

Pno.

Bass

3

3

3

mf

p

mf

p

9 F-6(7,9)

El. Guit.

Pno.

Bass

3

3

3

mf

p

mf

p

Cm7 11 C-6(9)

El. Guit.

Pno.

Bass

1. 2.

To Coda

13 F#m7b5 F7#11 E7alt. A7alt. 3 Cm7 tr Ab7b13 A7b13

El. Guit.

Pno.

Bass

Guitar Solo

18 Dm9

El. Guit.

Pno.

Bass

Piano and Bass start pianissimo (pp), gradually build-up

22 Gm7 Dm9

El. Guit.

Pno.

Bass

26 E7 Eb7 Dm9 **x4** Db7

El. Guit.

Pno.

Bass

Piano Solo

31

El. Guit.

Pno.

Bass

35 Fm7

El. Guit.

Pno.

Bass

3.2 Miles Davis – Nardis

Η δεύτερη ενορχήστρωση που θα παρουσιαστεί είναι στο «Nardis» του Miles Davis. Μία σύνθεση που έχει ταυτιστεί αρκετά με τον πιανίστα της τζαζ Bill Evans ο οποίος το είχε ηχογραφήσει σε διαφορετικές περιπτώσεις και ξεχωρίζει για την χαρακτηριστική ανατολίτικη μελωδία του σε συνδυασμό με το αργό τέμπο μιας τζαζ μπαλάντας. Αν και ο ήχος του έχει συνδεθεί με το ακουστικό πιάνο η μελωδική γραμμή μπορεί να ερμηνευτεί και από τον μοντέρνο ήχο της ηλεκτρικής κιθάρας και να αναδείξει την ρετρό αισθητική της τζαζ σύνθεσης.

Ως προς την ηχητική προσέγγιση του ρετρό ήχου ο εξοπλισμός θα δεχτεί μερικές τροποποιήσεις συγκριτικά με το «Footprints». Συγκεκριμένα, η ηλεκτρική κιθάρα (Fender Telecaster) θα χρησιμοποιηθεί με το ενισχυτή Fender Deluxe Reverb, αλλά θα προσεγγιστεί ένας πιο «καθαρός» vintage ήχος ενός τζαζ ακουστικού πλαισίου. Ένας ήχος δηλαδή απαλλαγμένος από τα Overdrive εφέ παραμόρφωσης σήματος και εμπλουτισμένος με το φυσικό ρετρό Reverb του Fender Deluxe Reverb. Αντίστοιχα το ηλεκτρικό πιάνο με τον Rhodes ήχο θα χρησιμοποιηθεί μόνο στα σόλο του πιάνο. Στο υπόλοιπο μέρος του κομματιού θα χρησιμοποιηθεί ακουστικό πιάνο με ουρά. Σε συνδυασμό με το κοντραμπάσο το «Nardis» αποκτά έναν πιο ακουστικό ρετρό ήχο, με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των επιλεγμένων ήχων των οργάνων να επικεντρώνονται στην αυθεντικότητα του σήματος τους με ελάχιστη επεξεργασία κάνοντας την σύνδεση με την νοσταλγία και την «ανεμοία» όπως αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο καθώς η αυθεντικότητα του ήχου παραπέμπει αισθητικά στα χρόνια της πρώιμης τζαζ.

Η ενορχήστρωση ξεκινάει με την κιθάρα να εισάγει (intro) μια μελωδική ιδέα σε Μι μινόρε αρμονική κλίμακα. Μια κλίμακα που έχει συνδεθεί ακουστικά με το ανατολίτικο ηχόχρωμα το οποίο χαρακτηρίζει το «Nardis» και το οποίο προσπαθεί στοχευμένα να αναδείξει η ενορχήστρωση μέσα από ένα πλαίσιο μοντέρνας τζαζ η οποία όπως αναφέρθηκε και στο 1^ο κεφάλαιο μέσω του cultural blending έχει πλέον εισάγει πολλά στοιχεία διαφορετικών εθνικοτήτων στο περιβάλλον της εκτός από τον ρετρό ήχο. Η εισαγωγή 4^{ov} μέτρων επαναλαμβάνεται 4 φορές μόνο από την κιθάρα ενώ υπάρχει μια σταδιακή αύξηση δυναμικών ως ότου ξεκινήσει το θέμα του Α μέρους μετά την 4^η επανάληψη των 4 μέτρων της εισαγωγής.

Το θέμα ξεκινάει από την κιθάρα ενώ το πιάνο συνοδεύει την κιθάρα στην μελωδία στο δεύτερο μισό του Α μέρους (π.χ. μέτρα 10-13). Το ακουστικό μπάσο παίζει κυρίως αξίες μισών ενώ σε συγκεκριμένα μέτρα παίζει τις νότες της μελωδίας του θέματος (μέτρο 10) ακολουθώντας τα υπόλοιπα όργανα, δίνοντας έτσι έμφαση στο συγκεκριμένο μέρος της ενορχήστρωσης. Ο ρυθμός είναι 4/4 αλλά σκοπός της ενορχήστρωσης είναι τα 3Α μέρη του θέματος να παιχτούν σε ένα αργό και πιο ελεύθερο τέμπο με ουδέτερες δυναμικές και τονισμούς. Αντίθετα το Β μέρος έχει αυξημένες δυναμικές (forte) με την κιθάρα να χτίζει την μελωδική γραμμή στην κορυφή των συγχορδιών Am9 και Fmaj7/11. Το χαρακτηριστικό II-V-I σηματοδοτεί το τέλος του Β μέρους όπου θα διαδεχθεί η 3^η επανάληψη του Α μέρους ολοκληρώνοντας έτσι το θέμα.

Στα σόλο που διαδέχονται το θέμα, το ηχητικό τοπίο μεταβάλλεται. Το μπάσο βασίζεται σε μια μοτιβική διαδοχή νοτών που δημιουργούν ένα σταθερό υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσονται τα υπόλοιπα όργανα. Το αρμονικό περιβάλλον αλλάζει καθώς τα σόλο της κιθάρας γίνονται σε μια διαδοχή δύο συγχορδιών (Em7-Bm7) σε περιβάλλον Μι μινόρε αντί για Μι Φρύγιο τρόπο που χρησιμοποιείται μέχρι στιγμής. Το σόλο της κιθάρας βασίζεται στην μοτιβική ανάπτυξη σύντομων μελωδιών ενώ οι δυναμικές σταδιακά χτίζονται έως ένα σημείο κορύφωσης όπου εισέρχεται το break (Β μέρος του θέματος) για να ακολουθήσει το σόλο του ηλεκτρικού πιάνο το οποίο έχει διαδεχθεί το ακουστικό από την αρχή του σόλο της κιθάρας (μέτρο 31). Το σόλο του πιάνο διαρκεί δύο κύκλους (64 μέτρα). Στην συνέχεια η εισαγωγή του θέματος ξεκινάει από το Β μέρος το οποίο όπως και μετά το σόλο της κιθάρας λειτουργεί σαν μεταβατικό μέρος, ενώ ακολουθεί μια τελική επανάληψη του τελευταίου Α μέρους και στην συνέχεια ο επίλογος (outro) ο οποίος είναι ίδιος με την εισαγωγή με την διαφορά της επανάληψης 2 φορών των 4^{ων} μέτρων με σταδιακή συρρίκνωση των δυναμικών (Fade out) όπως και στην περίπτωση του «Footprints». Παρακάτω παρατίθεται η παρτιτούρα της ενορχήστρωσης.

Nardis

Arr. Alexandros Moniakis

Miles Davis

$\text{♩} = 70$

Intro

Electric Guitar

Piano

Acoustic Bass

6 **A** Em7 Fmaj7 Emaj7 B7 Cmaj7

El. Guit.

Pno.

Bass

10 Am7 Fmaj7 Emaj7 1. Em7 2.

El. Guit.

Pno.

Bass

2

B

15

El. Guit.

Pno.

Bass

f

Am9 Fmaj7/11 Am7 Fmaj7

19

El. Guit.

Pno.

Bass

mp

Dm7 G7alt. Cmaj7 Fmaj7

23

A

El. Guit.

Pno.

Bass

Em7 Fmaj7 Emaj7 B7 Cmaj7

Κεφάλαιο 4^ο

Συμπεράσματα

Μέσα από την παρούσα εργασία, καταφέρνουμε να κατανοήσουμε το περιβάλλον της vintage κουλτούρας την τελευταία δεκαετία αλλά και να συγκεντρώσουμε την πλειοψηφία του όγκου πληροφοριών σχετικά με την αναπαραγωγή του vintage ήχου στην ηλεκτρική κιθάρα από έναν σύγχρονο μουσικό με έναν συνδυασμό εξοπλισμού και μεθόδων προσέγγισης. Τα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας είναι τα παρακάτω και απαντήθηκαν όλα στον δυνατό βαθμό:

- Γιατί υπάρχει η τάση ανακύκλωσης του παλιού ήχου και δανεισμού στοιχείων από προγενέστερες κουλτούρες;
- Γιατί ο vintage ήχος και έχει γίνει τόσο δημοφιλής;
- Πώς ο vintage ήχος μπορεί να αναπαραχθεί σε επίπεδο guitar/musical performance;
- Πώς ο vintage ήχος μπορεί να δημιουργηθεί και χρησιμοποιηθεί μέσα στο studio;
- Ποιος ο ρόλος της τζαζ στην vintage κουλτούρα;

Σε πρώτη φάση, η ανάλυση της κουλτούρας του vintage ήχου και η ευρύτερη κατανόηση του ιστορικού υποβάθρου στο οποίο είναι βασισμένη είναι αναγκαία σαν εισαγωγή στην κεντρική ιδέα του θέματος. Ποια είναι η μουσική του 21^{ου} αιώνα και ποια η σχέση της με τους νέους. Η μουσική δύναται να επηρεάζει από τον τρόπο που οι νέοι μιλάνε και διασκεδάζουν μέχρι τον τρόπο ενδυμασίας. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση και το λεγόμενο «cultural blending» επηρεάζουν τον τρόπο που φτιάχνουμε και ακούμε μουσική. Ένας συνδυασμός ήχων και μουσικών από διαφορετικές μεριές του πλανήτη αλλά και διαφορετικές δεκαετίες κυριαρχεί σαν τάση στην παραγωγή μουσικής.

Παράλληλα η εμπορικότητα της νοσταλγίας και του ρετρό ενισχύουν την θέση της ρετρό κουλτούρας στην κοινωνία. , ενώ το διαδίκτυο και η αφθονία στην πληροφορία και στον όγκο ηχογραφημένης μουσικής δημιουργούν ατελείωτα νέα ερεθίσματα στην νέα γενιά μουσικών και μουσικών παραγωγών οι οποίοι δείχνουν να μην μπορούν να ξεφύγουν από αυτή την μαζική εισροή πληροφορίας και την διαθεσιμότητα της προσπαθώντας να μιμηθούν τον ήχο με την χρήση

του κατάλληλου μουσικού εξοπλισμού είτε απευθείας χρησιμοποιώντας audio samples . Συγκροτήματα και μουσικοί με ολική προσέγγιση (ήχος, ντύσιμο, εξοπλισμός) που παραπέμπει σε περασμένες δεκαετίες κάνουν συνεχώς την εμφάνιση τους, ενώ ηχητικά μέσα όπως το βινύλιο επανακυκλοφορούν σε ρυθμούς απόλυτης εμπορικότητας.

Στην συνέχεια αναλύουμε όλους τους πιθανούς διαδεδομένους τρόπους παραγωγής vintage ήχου στην ηλεκτρική κιθάρα. Συγκεκριμένα, πως ο αναλογικός εξοπλισμός όπως ένας ενισχυτής λυχνιών Fender Deluxe Reverb θεωρείται σήμα κατατεθέν της vintage ηλεκτρικής κιθάρας αλλά και τους τρόπους λειτουργίας του καθώς και μια σύντομη ιστορική αναδρομή έτσι ώστε να κατανοηθεί ο ρόλος του στην ιστορία της μουσικής. Παράλληλα πως στην ψηφιακή εποχή που ζούμε ένας κιθαρίστας μπορεί να προσομοιώσει τις λειτουργίες ενός ενισχυτή μέσα από έναν υπολογιστή και την στοχευμένη χρήση των κατάλληλων προγραμμάτων όπως το διαδεδομένο Guitar Rig. Ενώ ιδιαίτερο ρόλο στην δημιουργία ποιοτικού vintage ήχου έχουν και τα πετάλια/εφέ κιθάρας. Ανάλογα την οικονομική δυνατότητα του κάθε χρήστη μπορούν να χρησιμοποιηθούν απευθείας vintage αυθεντικά πετάλια παλαιότερης κατασκευής ή σύγχρονες προσομοιώσεις και επανακυκλοφορίες από τις εταιρίες τους ή από προγράμματα υπολογιστή. Τέλος, αναφέρεται το ιδιαίτερο αλλά όχι αμελητέο ηχείο Leslie λόγω της ισχυρής παρουσίας του στην vintage ηχογραφημένη ηλεκτρική κιθάρα και τον ιδιαίτερο τρόπο λειτουργίας του.

5. Βιβλιογραφία

- Anbar, E., 2016. Uncovering the Jazz Influence in Pop, Rock, and Hip-Hop Classics – Soundfly. [online] Soundfly. Available at: <<https://flypaper.soundfly.com/features/uncovering-jazz-influence-pop-rock-hip-hop/>> [Accessed 23 March 2021].
- Ashby, L., 2006. A History of American Popular Culture since 1830. The University Press of Kentucky.
- Berendt, Joachim, “Swing – 1930.” In The Jazz Book, 15-16. St Albans: Paladin, 1976.
- Birringer, Johannes, Performance, Technology, and Science (New York: PAJ Publications, 2008).
- Bottomley , Andrew J. (2016) Play It Again: Rock Music Reissues and the Production of the Past for the Present, Popular Music and Society, 39:2, 151-174, DOI: 10.1080/03007766.2015.1036539
- Brennan, M., n.d. When Genres Collide. New York: Bloomsbury.
- Brosnac, D. (1983). The Amp Book: A Guitarist's Introductory Guide to Tube Amplifiers. Bold Strummer Ltd.
- Bromell, Nick (2002). Tomorrow Never Knows: Rock and Psychedelics in the 1960s. University of Chicago Press.
- Coyne, Richard, Technoromanticism, (Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1999).
- Christensen, T. (2000). Music Theory and the Mainstream. *Intégral*, 14/15, 11-14. Retrieved April 5, 2021, from <http://www.jstor.org>.
- Clark, Sharon, 1973. Rock Dance In the United States, 1960 - 1970: Its Origins Forms and Patters.
- Deutsch, D., 2012. The Psychology of Music. 3rd ed. Academic Press.
- DeVaux, Scott. “Constructing the Jazz Tradition: Jazz Historiography.” *Black American Literature Forum*, vol. 25, no. 3, 1991, pp. 525–560. JSTOR, www.jstor.org/stable/3041812. Accessed 22 Apr. 2021.

- Faragher, Scott (2011). *The Hammond Organ: An introduction to the instrument and the players who made it famous*. Hal Leonard Corporation
- Fisher, Mark. 2011a. "The Colloquium for Unpopular Culture & NYU's Asian/Pacific/American Studies Program Present—There Are Non-Times As Well As Non-Places: Reflections on Hauntology, a Talk by Mark Fisher. May 4, New York." Retrieved June 11, 2012. (<http://thehauntologicalsociety.blogspot.ie/2011/05/mark-fisher-thereare-non-times-as-well.html>).
- Garofalo, Reebee. "From Music Publishing to MP3: Music and Industry in the Twentieth Century." *American Music*, vol. 17, no. 3, 1999, pp. 318–354. JSTOR, www.jstor.org/stable/3052666. Accessed 22 Apr. 2021.
- Gottlieb, Gary, 2010. "How does it sound now?". Boston, Mass., Course Technology.
- Guffey, E. 2006. "Retro, The culture of revival". Reaktion Books, London.
- Harker, Brian. "Louis Armstrong, Eccentric Dance, and the Evolution of Jazz on the Eve of Swing." *Journal of the American Musicological Society*, vol. 61, no. 1, 2008, pp. 67–121. JSTOR, www.jstor.org/stable/10.1525/jams.2008.61.1.67. Accessed 22 Apr. 2021.
- Harmony Central. 2011. Rotary Speaker Cabinet Miking. Διαθέσιμο διαδικτυακά : <<https://www.harmonycentral.com/articles/uncategorized/rotary-speaker-cabinet-miking-r94/>> [Accessed 8 May 2021].
- Hemming, A., 2008. *E-Learning, in a World with too Much Information*.
- Herrera, C. Hanson, and JO. S. Abel, "Discrete Time Emulation of the Leslie Speaker," Paper 7925, (2009 October.)
- Hogarty, Jean. *Popular music and retro culture in the digital era*. (2019) Routledge.
- Hunter, Dave, 2009. *Fender vintage guitars & amps*. Bergkirchen: PPV-Medien.
- Jameson, Fredric. 1984. "Postmodernism, or the cultural logic of late capitalism." *New Left Review*. 146: 53–92.
- Jarenwattananon, Patrick (16 April 2013). "How Taxes And Moving Changed The Sound Of Jazz". NPR. Retrieved 29 August 2020.
- J. Herrera, C. Hanson, and JO. S. Abel, "Discrete Time Emulation of the Leslie Speaker," Paper 7925, (2009 October.)
- Kamin, J. (1975). Parallels in the Social Reactions to Jazz and Rock. *The Black Perspective in Music*, 3(3), 278-298. doi:10.2307/1214013 Perchard, Tom. "Hip Hop

Samples Jazz: Dynamics of Cultural Memory and Musical Tradition in the African American 1990s.” *American Music*, vol. 29, no. 3, 2011, pp. 277–307. JSTOR, www.jstor.org/stable/10.5406/americanmusic.29.3.0277. Accessed 5 July 2021.

- Machlin, S. Paul., 1989. *Pygmalions of Pop: Reinterpreting Jazz and Rock Standards*. 29.
- Marks, L. 2002. “Touch”, *Sensuous Theory and Multisensory Media*. University of Minnesota Press, USA.
- Perchard, Tom. “Hip Hop Samples Jazz: Dynamics of Cultural Memory and Musical Tradition in the African American 1990s.” *American Music*, (2011) vol. 29, no. 3, 2011, pp. 277–307. JSTOR,
- Pruett, D., 2010. *Muzikmafia: From The Local Nashville Scene To The National Mainstream (American Made Music Series)*. University of Mississippi.
- Sagolla, L., 2011. *Rock 'n' roll dances of the 1950s*. Santa Barbara, Calif.: Greenwood.
- Sparling, E., 1956. Music for the Masses. *Music Educators Journal*, 43(2).
- Spring, Howard. “Swing and the Lindy Hop: Dance, Venue, Media, and Tradition.” *American Music*, vol. 15, no. 2, 1997, pp. 183–207. JSTOR, www.jstor.org/stable/3052731. Accessed 22 Apr. 2021.
- VST Instruments. Sound On Sound Magazine (2000), <http://www.soundonsound.com/sos/dec00/articles/vst.asp> (accessed February 14, 2013) 14, 2021)
- Walker, M.: Using VST Instruments. Sound On Sound Magazine (2000), <http://www.soundonsound.com/sos/dec00/articles/vst.asp> (accessed June Walker, M.: Using